

502

খণ্ড - 2

শিকন-শিক্ষণ প্ৰক্ৰিয়াৰ ব্যৱস্থাপনা

গোট - 7

বহু-শ্ৰেণীক আৰু বহু-স্তৰীয়
পৰিস্থিতিৰ ব্যৱস্থাপনা

টোকা

গোট 7 : বহু-শ্ৰেণীক আৰু বহু-স্তৰীয় পৰিস্থিতিৰ ব্যৱস্থাপনা

গঠন

- 7.0 পাতনি
- 7.1 শিকন উদ্দেশ্য
- 7.2 বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতি
 - 7.2.1 বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষণৰ সমস্যাউদিশসমূহ
 - 7.2.2 বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতিৰ ব্যৱস্থাপনাৰ কৌশলসমূহ
 - 7.2.3 বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষণৰ পৰিকল্পনা
- 7.3 বহু-স্তৰীয় পৰিস্থিতি
 - 7.3.1 বহু-স্তৰীয় শিক্ষণৰ দিশসমূহ
 - 7.3.2 বহু-স্তৰীয় পৰিস্থিতিৰ ব্যৱস্থাপনাৰ কৌশলসমূহ
 - 7.3.3 বহু-স্তৰীয় শিক্ষণৰ পৰিকল্পনা
- 7.4 সংক্ষিপ্ত কৰোঁ আহক
- 7.5. আপোনাৰ মূল্যায়নৰ বাবে আৰ্হি উত্তৰ
- 7.6 সহায়ক পঠন আৰু প্ৰসংগপুথি
- 7.7 গোট-অন্তিম অনুশীলনী

7.0 পাতনি :

আমি ইতিমধ্যে গোট-5 আৰু গোট-7ত প্ৰাথমিক বিদ্যালয় পৰ্যায়ৰ শ্ৰেণীকোঠা ব্যৱস্থাপনাৰ বহুতো দিশ আলোচনা কৰিছোঁ। এই গোট কেইটাত আলোচনা কৰা শ্ৰেণীকোঠা ব্যৱস্থাপনাৰ কৌশল তথা দিশবোৰ 'এক-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতি' অৰ্থাৎ এগৰাকী শিক্ষকে এটা সময়ত কেৱল এটা শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক শিকোৱা পৰিস্থিতিৰ সৈতে জড়িত। এই গোটটোত, এগৰাকী শিক্ষকে একে সময়তে দুই বা তাতোধিক শ্ৰেণীত শিক্ষণ দিবলগীয়া পৰিস্থিতি— 'বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতি'ৰ বিভিন্ন দিশবোৰ বিচাৰি চাওঁ আহক। পৃথিৱীৰ প্ৰায় আটাইবোৰ দেশতে প্ৰাথমিক বিদ্যালয় পৰ্যায়ত বৰ্তমানেও বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতি দেখিবলৈ পোৱা যায়। উন্নয়নশীল দেশবোৰৰ প্ৰায়বোৰ প্ৰাথমিক

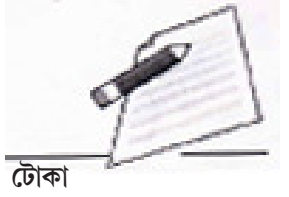
বিদ্যালয়ত বিশেষকৈ পঞ্চম শ্ৰেণীলৈ বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতি আছে, য'ত এগৰাকী বা দুগৰাকী শিক্ষকহে থাকে। পৃথিৱীৰ ভিতৰত ভাৰতবৰ্ষতে সৰ্বাধিক বহু-শ্ৰেণীক প্ৰাথমিক বিদ্যালয় আছে। সপ্তম অখিল ভাৰতীয় শৈক্ষিক জৰীপমতে ভাৰতত শতকৰা 80 (শতকৰা আশী) তকৈ অধিক সংখ্যক প্ৰাথমিক বিদ্যালয়ত পাঁচটা শ্ৰেণীৰ বাবে চাৰিগৰাকী বা তাতকৈ কম সংখ্যক শিক্ষক আছে। গতিকেই, ভাৰতবৰ্ষত প্ৰাথমিক বিদ্যালয় পৰ্যায়ৰ বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতিটো এক গুৰুত্বপূৰ্ণ আৰু বাস্তৱিক পৰিঘটনা। প্ৰাথমিক বিদ্যালয় পৰ্যায়ৰ প্ৰায়সকল শিক্ষকৰ বাবে বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতিয়ে গুৰুতৰ প্ৰত্যাহ্বান সৃষ্টি কৰে, যিসকলে বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতি যথাযথভাৱে চম্ভাবিলৈ অপাৰগ হয়। ইয়াৰোপৰি, বিদ্যালয় বিশেষে বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতিৰ প্ৰকৃতি আৰু প্ৰকাৰো ভিন ভিন হয়। সেইবাবে, প্ৰাথমিক বিদ্যালয়ত শিক্ষকতা কৰা শিক্ষকে বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতি চম্ভালা দক্ষতা আহৰণ কৰাটো প্ৰয়োজন। এক-শ্ৰেণীক তথা বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতিত শিক্ষণ-শিকন কাৰ্য পৰিচালনা কৰোঁতে আমি দেখোঁ যে প্ৰতিগৰাকী ছাত্ৰ/ছাত্ৰীয়েই মানসিক সক্ষমতা, ৰুচি, ব্যক্তিত্ব, শিকনৰ হাৰ আদিৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত আনসকলতকৈ বেলেগ হয়। শিকন ক্ষমতা দিশৰ ফালৰ পৰা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক ভাল, মধ্যমীয়া বা দুৰ্বল বুলি গণ্য কৰিব পাৰি। শিকনৰ হাৰৰ দিশৰ পৰা তেওঁলোকক দ্ৰুত শিকাৰু, মধ্যম-গতিৰ শিকাৰু আৰু লেহেম গতিৰ শিকাৰু হিচাবে বিবেচনা কৰিব পাৰি। আন কথাত ক'বলৈ হ'লে— এক-শ্ৰেণীক তথা বহু-শ্ৰেণীক, উভয় পৰিস্থিতিতে বহু-স্তৰীয় ছাত্ৰ-ছাত্ৰী দেখা পোৱা যায়। সেয়েহে, শিক্ষক এগৰাকীয়ে সদায়ে বহু-স্তৰীয় শ্ৰেণীৰ সন্মুখীন হৈ থাকে।

এই গোটটোত আমি বহু-শ্ৰেণীক আৰু বহু-স্তৰীয় শ্ৰেণীৰ সমস্যাবোৰ তথা যথাযথ ব্যৱস্থাপনা কৌশল আৰু দক্ষতা প্ৰয়োগ কৰি সেইবোৰক কিদৰে সমাধান কৰিব পাৰি সেই বিষয়ে বুজি লওঁ আহক। এইখিনিৰ বাবে আপোনালোকক প্ৰায় 14 ঘণ্টা অধ্যয়নৰ সময় লাগিব।

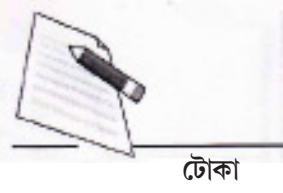
7.1 শিকনৰ উদ্দেশ্যসমূহ :

গোটটো সম্পূৰ্ণ কৰাৰ পাছত আপোনালোকে তলত দিয়া ধৰণে সক্ষম হ'ব —

- বহু-শ্ৰেণীক আৰু বহু-স্তৰীয় পৰিস্থিতিত শিকোৱাৰ প্ৰয়োজনীয়তা সম্পৰ্কে ব্যাখ্যা কৰিবলৈ।
- বহু-শ্ৰেণীক আৰু বহু-স্তৰীয় পৰিস্থিতিৰ সৈতে জড়িত বিভিন্ন দিশবোৰ চিনাক্ত কৰিবলৈ।
- তলত দিয়া পৰিস্থিতিত শিক্ষণ-শিকন পৰিচালনা কৰিবলৈ বিভিন্ন কৌশল ৰচনা কৰা আৰু দক্ষতা প্ৰয়োগ কৰা :

টোকা

- (i) বহু-শ্রেণীক পৰিস্থিতিৰ আটাইবোৰ শ্রেণীতে একোটা বিষয়ৰ শিক্ষণ-শিকন
- (ii) বহু-শ্রেণীক পৰিস্থিতিৰ বেলেগ বেলেগ শ্রেণীত বেলেগ বেলেগ বিষয়ৰ শিক্ষণ-শিকন

- বিভিন্ন কৌশল প্ৰয়োগ কৰি বহু-স্তৰীয় পৰিস্থিতি চম্ভালিবলৈ।

7.2 বহু-শ্রেণীক পৰিস্থিতি

আমি এটা ক্ৰিয়াকলাপেৰে আৰম্ভ কৰোঁ আহক।

ক্ৰিয়াকলাপ-1

আপোনাৰ অঞ্চলত থকা বহু-শ্রেণীক প্ৰাথমিক বিদ্যালয়ৰ তথ্য সংগ্ৰহ কৰক আৰু এনে বিদ্যালয়ৰ শতকৰা সংখ্যা গণনা কৰক।

.....

.....

.....

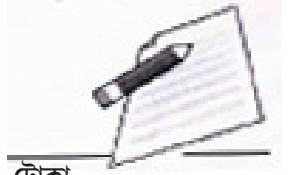
আপোনালোকৰ বহুসংখ্যকে হয়তো 'বহু-শ্রেণীক পৰিস্থিতি' (MGS) আৰু 'বহু-শ্রেণীক শিক্ষণ' (MGT)ৰ সৈতে পৰিচিত নহয়। অৱশ্যে, এই দুটা পৰিস্থিতিয়ে বুজোৱা ক্ৰিয়াকলাপবোৰৰ সম্পৰ্কে আপোনালোক জ্ঞাত হ'বও পাৰে। আপোনালোকে হয়তো দেখিছে যে কিছুমান বিদ্যালয়ত এগৰাকী শিক্ষকে একেটা শ্রেণী কোঠাতে এক সময়তে দুটা বা তিনিটা শ্রেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক শিকাই থাকে। এনেধৰণৰ বহু-শ্রেণীক পৰিস্থিতিক 'বহু-শ্রেণীক পৰিস্থিতি' (MGS) বোলা হয়, আৰু বহু-শ্রেণীক পৰিস্থিতিত শিক্ষকে লোৱা শিক্ষণ কৌশলক 'বহু-শ্রেণীক শিক্ষণ' (MGT) বোলে। কম জনসংখ্যা থকা আৰু বিদ্যালয়ত কম সংখ্যক ছাত্ৰ-ছাত্ৰী থকা দূৰণীৱতীয়া আৰু গ্ৰাম্য অঞ্চলত এনে পৰিস্থিতি সচৰাচৰ দেখা পোৱা যায়। বিভিন্ন কাৰণৰ হেতু বহু-শ্রেণীক পৰিস্থিতি আৰু বহু-শ্রেণীক শিক্ষণৰ উদ্ভৱ হ'ব পাৰে। গুৰুত্বপূৰ্ণ কাৰণবোৰ তলত উল্লেখ কৰা হ'ল—

- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ সংখ্যা অনুযায়ী শিক্ষক নিযুক্তি ব্যৱস্থা :

আমাৰ দেশৰ প্ৰায়বোৰ ৰাজ্যতে প্ৰাথমিক বিদ্যালয়ত শিক্ষক নিযুক্তিৰ প্ৰক্ৰিয়াটো শিক্ষক-ছাত্ৰ/ছাত্ৰীৰ অনুপাত 40ৰ ওপৰত ভিত্তি কৰিহে হয় (অৰ্থাৎ 40 গৰাকী ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বাবে এগৰাকী শিক্ষক); বিদ্যালয়খনত থকা শ্রেণীৰ সংখ্যাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি কিন্তু নহয়। ইয়াৰোপৰি কৃষক-ফলক আঁচনি অনুসাৰে একোখন বিদ্যালয়ত কম পক্ষেও দুগৰাকী শিক্ষক থকাটো উচিত। এই নীতি অনুসাৰে বিদ্যালয় এখনত যদি 80 (আশী)বা তাতকৈ কম ছাত্ৰ-ছাত্ৰী থাকে, তেন্তে তাত দুগৰাকী শিক্ষক থাকিব; আনহাতে যদি ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ সংখ্যা 120 হয় তেন্তে

তিনিগৰাকী শিক্ষক থাকিব। এই দুয়োধৰণৰ বিদ্যালয়তে শ্ৰেণীৰ সংখ্যাতকৈ নিযুক্ত হোৱা শিক্ষকৰ সংখ্যা কম। ফলস্বৰূপে, এনে বিদ্যালয়বোৰত এগৰাকী শিক্ষকে একে সময়তে একাধিক শ্ৰেণী চম্ভালিব লগা হয়।

যদিও শিক্ষাৰ অধিকাৰ, 2009ত ছাত্ৰ-শিক্ষকৰ অনুপাত 30লৈ (প্ৰাথমিক স্তৰত) আৰু 35লৈ (উচ্চ প্ৰাথমিক স্তৰত) কৰাইছে, তথাপি ই প্ৰতিটো শ্ৰেণীৰ বাবে একোগৰাকী শিক্ষকৰ অনুমোদন কৰা নাই। শিক্ষাৰ অধিকাৰ, 2009 অনুসাৰে শিক্ষক নিয়োগৰ ব্যৱস্থা তলৰ বাকচত দেখুওৱা হ'ল :

টোকা

শিক্ষাৰ অধিকাৰ, 2009 অনুসৰি শিক্ষকৰ সংখ্যা

(আইনৰ 19 আৰু 25 অনুচ্ছেদ মতে)

(a) প্ৰথম শ্ৰেণীৰ পৰা পঞ্চম শ্ৰেণীৰ বাবে :

ভৰ্তি হোৱা শিশুৰ সংখ্যা	শিক্ষকৰ সংখ্যা
60লৈ	2
61-90 লৈ	3
91-120 লৈ	4
121-200লৈ	5
150 তকৈ অধিক	5 + 1 প্ৰধান শিক্ষক
200 তকৈ অধিক	ছাত্ৰ-শিক্ষকৰ অনুপাত 40তকৈ বেছি হ'ব নালাগিব (প্ৰধান শিক্ষকক নধৰাকৈ)

(b) ষষ্ঠ শ্ৰেণীৰ পৰা অষ্টম শ্ৰেণীৰ বাবে :

- (1) প্ৰতি শ্ৰেণীৰ বাবে এগৰাকী শিক্ষক, যাতে বিদ্যালয়খনত তলৰ প্ৰতিটো বিষয়ৰ বাবে কমপক্ষেও একোজন শিক্ষক থাকে—
 - (i) বিজ্ঞান আৰু গণিত
 - (ii) সমাজ বিজ্ঞান
 - (iii) ভাষা
- (2) প্ৰতি 35 গৰাকী ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বাবে কমেও এগৰাকী শিক্ষক
- (3) 100 তকৈ অধিক ছাত্ৰ-ছাত্ৰী থকা বিদ্যালয়ৰ বাবে
 - (a) কলা শিক্ষা
 - (b) স্বাস্থ্য আৰু শৰীৰ শিক্ষা
 - (c) কৰ্ম শিক্ষা

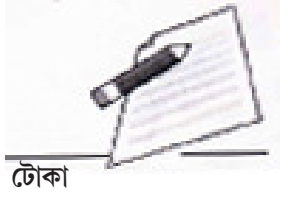

টোকা

ইয়াৰ পৰা এইটো বুজা যায় যে প্ৰায়বোৰ বিদ্যালয়তে বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতি চলি থাকিব।

- **বিদ্যালয়ত প্ৰয়োজন অনুসাৰে শ্ৰেণীকোঠাৰ অভাৱ :**
এনে বহু বিদ্যালয় আছে য'ত প্ৰয়োজনতকৈ কম সংখ্যক শ্ৰেণীকোঠা আছে। আনকি এটা বা দুটা শ্ৰেণীকোঠা থকা বিদ্যালয়ও আছে। ফলত, একেটা শ্ৰেণীকোঠাতে দুটা বা তাতোধিক শ্ৰেণী বহিবলৈ বাধ্য হয়। এনে পৰিস্থিতিত শিক্ষক যথাসংখ্যক থাকিলেও শ্ৰেণীৰ কাৰ্য চম্ভালাটো অসুবিধাজনক হয়। গতিকেই, প্ৰয়োজন সংখ্যক শিক্ষক থকা সত্ত্বেও শ্ৰেণীকোঠাৰ অভাৱৰ বাবে বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতি/বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষণ অৱশ্যভাৱী হৈ পৰে।
- **দূৰণীবতীয়া অঞ্চলৰ বিদ্যালয়ত শিক্ষকৰ চাকৰি কৰা অনিচ্ছা :**
আমাৰ দেশৰ বহুতো ৰাজ্যত দূৰণীবতীয়া গ্ৰাম্য অঞ্চল আৰু জন-জাতিৰ অঞ্চলত যথেষ্ট বিদ্যালয় আছে। এইবোৰ বিদ্যালয়ত নিযুক্ত পোৱা প্ৰায়সকল শিক্ষকে তাত চাকৰি কৰিবলৈ ভাল নাপায়। এয়াৰ কাৰণ হয়তো যথাযথ যাতায়াতৰ অভাৱ, শিক্ষকৰ আৱাসস্থানৰ অভাৱ আদি। এইটো দেখা যায় যে বহুৰটোত বিদ্যালয়ত নিযুক্ত প্ৰকৃত সংখ্যক শিক্ষকতকৈ অতি কম সংখ্যক শিক্ষকেহে এনে বিদ্যালয়বোৰত উপস্থিত থাকে। ফলত এনে বিদ্যালয়বোৰত বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতি/বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষণ স্বাভাৱিকতে আৱশ্যক হয়।
- **শিক্ষকৰ অনুপস্থিতি :**
ব্যক্তিগত বা স্বাস্থ্যজনিত কাৰণত লোৱা দীঘলীয়া ছুটি অথবা আন অনা-শৈক্ষিক কামত নিয়োগ কৰাৰ বাবে বিদ্যালয়ত বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতি/বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষণ পৰিস্থিতি সৃষ্টি হয়।
- **বিদ্যালয়ত কিছুমান বিশেষ কাৰ্যক্ৰমৰ পৰিচালনা :**
আজিকালি, কোনোকালে ভৰ্তি নোহোৱা বা আধাতে বিদ্যালয় এৰি যোৱা শিশুৰ বাবে সংযোগী শিক্ষা; ছোৱালীৰ বাবে বিশেষ শিক্ষা কেন্দ্ৰ আৰু পৰিভ্ৰমী শিশুৰ বাবে শিক্ষা কেন্দ্ৰ আদি নানা কাৰ্যক্ৰম বহুতো বিদ্যালয়ত একেলগে চলোৱা হয়। ইয়াৰ বাবে, বিভিন্ন বয়সৰ আৰু সামৰ্থ্যৰ 20-40 গৰাকী শিশুৰ বাবে বিদ্যালয়ত বিশেষ ব্যৱস্থা কৰা হয়। এনে বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ শিকনৰ বাবে শিক্ষকে বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতিৰ সন্মুখীন হয়।
- **শিক্ষক নিযুক্তিক পলম হোৱা :**
কেতিয়াবা কেতিয়াবা খালি পদত শিক্ষকৰ নিযুক্তি পলম হোৱাৰ বাবে এগৰাকী বা দুগৰাকী শিক্ষকে আটাইবোৰ শ্ৰেণী চম্ভালিবলৈ বাধ্য হয়। ইয়াৰ বাবেও বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষণৰ পৰিস্থিতি উদ্ভৱ হয়।

এই কাৰণবোৰৰ বাবেই প্ৰাথমিক বিদ্যালয়বোৰত আজিকালি বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতিক স্বাভাৱিক আৰু বাস্তৱিক পৰিঘটনা বুলিয়ে গ্ৰহণ কৰা হয়। সেয়েহে, আপোনালোকে বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতি/বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষণৰ লগত জড়িত সমস্যা/ দিশবোৰৰ সম্পৰ্কে সজাগ হ'ব লাগিব, আৰু ফলপ্ৰসূ শিক্ষণ-শিকন প্ৰক্ৰিয়াৰ বাবে যথাযথ শিক্ষণ দক্ষতা আৰু অৰ্হতা আহৰণ কৰিব লাগিব।

টোকা

৭.২.১ বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষণৰ সমস্যা/দিশবোৰ

যিকোনো শিক্ষকৰ বাবে বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষণে ডাঙৰ প্ৰত্যাহ্বান সৃষ্টি কৰে। অৱশ্যে, যদিহে বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষণৰ দিশবোৰ সম্পৰ্কে আপোনাৰ স্পষ্ট ধাৰণা থাকে, তেন্তে আপুনি পৰিস্থিতিটো ভালদৰে চম্ভালিবলৈ সক্ষম হ'ব পাৰে। আমি তলত উল্লেখ কৰা দিশবোৰ বিবেচনা কৰোঁ আহক—

- বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষণে শিক্ষকৰ কামৰ বোজা বৃদ্ধি কৰে। শ্ৰেণীকোঠাৰ পাঠৰ আদান-প্ৰদানৰ উপৰিও, শিক্ষক এগৰাকীয়ে দৈনিক পাঠ টোকা প্ৰস্তুত কৰিবলগীয়া হয়; শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰী সংগ্ৰহ আৰু প্ৰস্তুত কৰিবলগীয়া হয়; বিভিন্ন শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ গৃহকাৰ্য মূল্যায়ন কৰিবলগীয়া হয়। এনে আটাইবোৰ কাৰ্য কৰাৰ সময়ত তেওঁ অসুবিধাৰ সন্মুখীন হ'ব পাৰে আৰু ফলত আশা কৰা ধৰণৰ শিকন ফলাফল পোৱাৰ বাবে শিক্ষণ-শিকন প্ৰক্ৰিয়া ফলপ্ৰসূ নহ'বও পাৰে।
- বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতিত যিহেতু ছাত্ৰ-ছাত্ৰীবোৰ বিভিন্ন শ্ৰেণীৰ আৰু বিভিন্ন শিকন ক্ষমতাৰ হয়, সেয়েহে এই আটাইবোৰ ভিন্নতা বিবেচনা কৰি শিক্ষকগৰাকীয়ে পাঠ টোকা প্ৰস্তুত কৰোতে অসুবিধা পায়।
- বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতিৰ শিক্ষকৰ অত্যধিক কামৰ বোজা হয় বাবে তেওঁলোকে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক গাইগুটীয়া নজৰ দিবলৈ আৰু ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক অভিৰোচন কৰাবলৈ অপাৰগ হয়।
- দূৰণীবতীয়া গ্ৰাম্য আৰু জনজাতি এলেকাৰ বেছিভাগ বিদ্যালয়তে শ্ৰেণীকোঠাৰ অভাৱ থাকে। সেয়েহে একেটা শ্ৰেণীকোঠাতে একাধিক শ্ৰেণীৰ শিক্ষণ-শিকন প্ৰক্ৰিয়া চলোৱাটো বৰ অসুবিধাজনক হয়।
- প্ৰাথমিক বিদ্যালয় স্তৰৰ পাঠ্যক্ৰম আৰু পাঠ্যপুথিসমূহ সাধাৰণতে এক-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতি লক্ষ্যত ৰাখি প্ৰস্তুত কৰা হয়। সেইবাবে, অনুমোদিত পাঠ্যসূচীখিনি নিৰ্দিষ্ট সময়ৰ ভিতৰত সম্পূৰ্ণ কৰাটো বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতিৰ বিদ্যালয়ৰ বাবে বৰ কঠিন হয়।
- আমি আটাইয়ে এক-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতিৰ বিদ্যালয়ত অনুসৰণ কৰা বিষয় আৰু পৰিয়ডৰ দৃঢ় সময়সূচী সম্পৰ্কে জ্ঞাত। কিন্তু বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতিৰ বাবে এনে সময়সূচী প্ৰস্তুত কৰাটো এক সম্পূৰ্ণ বেলেগ কাম; আৰু ইয়াৰ বাবে আটাইবোৰ দিশ

টোকা

মনত ৰাখি এক গভীৰ চিন্তা কৰাটো প্ৰয়োজন।

- বহু-শ্রেণীক পৰিস্থিতিত, শিক্ষক এগৰাকীয়ে প্ৰতিটো শ্ৰেণীত শিকাবলৈ কম সময় পায়। ফলস্বৰূপে, ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ সৈতে তেওঁৰ সম্পৰ্ক কম হয় আৰু তেওঁ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক যথাযথ সহায় কৰিবলৈ অপাৰগ হয়।
- বহু-শ্রেণীক পৰিস্থিতিত একোটা শ্ৰেণীৰ ক্ৰিয়াকলাপে আনবোৰ শ্ৰেণীৰ ক্ৰিয়াকলাপবোৰত বাধাৰ সৃষ্টি কৰে। উদাহৰণ স্বৰূপে, যেতিয়া কোনো এটা শ্ৰেণীত সাধু কোৱা হয় বা আবৃত্তি কৰোৱা হয়, তেতিয়া আনবোৰ শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে হয়তো আমনি পায় নতুবা সেইবোৰলৈ আকৰ্ষিত হয় আৰু তেওঁলোকে নিজৰ ক্ৰিয়াকলাপ কৰাটো বন্ধ কৰি দিয়ে।
- সচৰাচৰ শ্ৰেণীৰ প্ৰতিটো ছাত্ৰয়ে অৰ্থপূৰ্ণ অভিজ্ঞতা পাব পাৰে যদিহে তেওঁক গাইগুটীয়াকৈ কোনো প্ৰকাৰৰ শিকন ক্ৰিয়াকলাপত ব্যস্ত কৰোৱা হয়। কিন্তু বহু-শ্রেণীক পৰিস্থিতিত প্ৰতিগৰাকী ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক গাইগুটীয়াকৈ শিকন ক্ৰিয়াকলাপ দিয়াটো অসুবিধাজনক।
- যদি বিদ্যালয়খন একমাত্ৰ এগৰাকী বহু-শ্রেণীক শিক্ষণৰ শিক্ষক থাকে, তেতিয়া তেওঁ কিবা কাৰণত অনুপস্থিত থাকিলে গোটেই বিদ্যালয়খনেই বন্ধ হৈ পৰে। তেওঁৰ নিয়ন্ত্ৰণত থকা শ্ৰেণীৰ শিক্ষণ অৱহেলিত হয়।

ক্ৰিয়াকলাপ- 2

শিক্ষক হিচাপে আপুনি বোধহয় বহু-শ্রেণীক পৰিস্থিতিৰ সন্মুখীন হৈছে, বা আপোনাৰ সহকৰ্মীয়েও হ'ব পাৰে। আপোনাৰ অভিজ্ঞতাৰ পৰা বা সহকৰ্মীৰ সৈতে হোৱা আলোচনাৰ দ্বাৰা বহু-শ্রেণীক পৰিস্থিতিৰ দিশবোৰৰ (আগত উল্লেখ নকৰা) এখন তালিকা প্ৰস্তুত কৰক।

.....

.....

.....

বহু -শ্রেণীক পৰিস্থিতি/বহু-শ্রেণীক শিক্ষণৰ এই আটাইবোৰ দিশ/সমস্যা সমাধান কৰিব পাৰি, যদিহে আমি বহু শ্ৰেণীক শিক্ষণ উপযোগী এক সু-পৰিকল্পিত কৌশল আৰু শিক্ষণ দক্ষতা অনুসৰণ কৰোঁ।

7.2.2 বহু-শ্রেণীক শিক্ষণ ব্যৱস্থাপনাৰ কৌশলসমূহ

বহু-শ্রেণীক শিক্ষণক কষ্টকৰ বুলি ভবাৰ এটা কাৰণ হ'ল এয়ে যে আমি এক-শ্ৰেণীক শিক্ষণ প্ৰক্ৰিয়াৰ লেখীয়াকৈ বহু-শ্রেণীক শিক্ষণ পৰিচালনা কৰিব বিচাৰোঁ। কিন্তু

এক-শ্ৰেণীক আৰু বহু-শ্ৰেণীক হ'ল শ্ৰেণীকোঠাৰ দুটা ভিন্ন পৰিস্থিতি। এই পৰিস্থিতি দুটাৰ প্ৰতিটোতে ফলপ্ৰসূ শিক্ষণ-শিকন ব্যৱস্থা কৰিবলৈ বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ শিক্ষণ আৰু ব্যৱস্থাপনাৰ দক্ষতা আৰু কৌশল প্ৰয়োগ কৰা প্ৰয়োজন। এইটো নিৰ্ভৰ কৰে, বিভিন্ন শ্ৰেণীকোঠাৰ প্ৰসংগত শিক্ষণ-শিকন প্ৰক্ৰিয়া ফলপ্ৰসূভাৱে চলাবলৈ আমি কিমানখিনি দক্ষ। এক-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতিৰ শিক্ষণ পৰিচালনা কৰাতকৈ বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতিত শিক্ষণ পৰিচালনা কৰাটো অধিক কঠিন বুলি থকা ভ্ৰান্ত ধাৰণাটোৰ কোনো যুক্তিযুক্ত ভিত্তি নাই। শ্ৰেণীৰ পৰিস্থিতি এক-শ্ৰেণীকেই হওক বা বহু-শ্ৰেণীকেই হওক, আমাৰ গুৰুত্ব দিবলগীয়া দিশ হৈছে— প্ৰতিটো ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে কিদৰে ফলপ্ৰসূভাৱে শিকিবলৈ পাৰিব। এনে ক্ষেত্ৰত বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষণৰ বাবে গতানুগতিক শিক্ষণ-শিকন পদ্ধতিতকৈ শিকাৰ-কেন্দ্ৰিক পদ্ধতিক অধিক সুবিধাজনক আৰু ফলপ্ৰসূ বুলি বিবেচনা কৰা হয়। বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষণ (তথা বহু-স্তৰীয় শিক্ষণ) শিকাৰ-কেন্দ্ৰিক পদ্ধতিৰে পৰিচালনা কৰোতে শিক্ষণ-শিকন প্ৰক্ৰিয়াৰ তলত দিয়া চাৰিটা দৰকাৰী দিশৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিব লাগে—

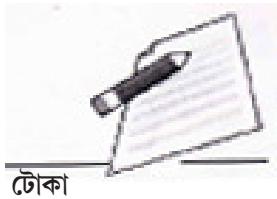
- শ্ৰেণীকোঠা সংগঠন
- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ দল গঠন
- শিকন সামগ্ৰীৰ ব্যৱস্থা
- শিকন পৰিস্থিতিৰ বাবে পৰিকল্পনা

শ্ৰেণীকোঠা সংগঠন :

আপোনালোকে নিজৰ অভিজ্ঞতাৰ পৰা জানে যে শিক্ষণ-শিকনৰ সফলতা বৃদ্ধিত শ্ৰেণীকোঠা সংগঠন এক গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ। এই কথাষাৰ বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতিৰ বাবে অধিক গুৰুত্বপূৰ্ণ। শ্ৰেণীকোঠাত দিয়া শিক্ষণৰ অভিজ্ঞতাৰ পৰা তলত দিয়াবোৰৰ উত্তৰ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰক—

- সফল শিকন অনাৰ বাবে আপুনি আপোনাৰ শ্ৰেণীকোঠাৰ ঠাইখিনি কিদৰে ব্যৱহাৰ কৰে?
- শ্ৰেণীকোঠাত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ আন্তঃক্ৰিয়াৰ বাবে আপুনি কিদৰে এটি অনুকূল পৰিবেশ সৃষ্টি কৰে?
- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ শিকনত সহায় কৰিবলৈ শ্ৰেণীকোঠাত আপুনি ব্যৱহাৰ কৰা সামগ্ৰীবোৰ কি?

এই আটাইকেইটা প্ৰশ্নৰ উত্তৰ কেইটা শ্ৰেণীকোঠাত থকা ঠাইখিনিৰ ব্যৱহাৰৰ সৈতে জড়িত, যেনে — ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ সুবিধাজনক বহা ব্যৱস্থা; ব্লেক ব'ৰ্ড আৰু শিক্ষকৰ চকী-মেজৰ যথাযথ ৰখা ব্যৱস্থা; শিকন সামগ্ৰীৰ প্ৰদৰ্শন; ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ সৃজনশীল কাৰ্যৰ প্ৰদৰ্শন; ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ ক্ৰিয়াকলাপ কৰাৰ সুবিধা/ব্যৱস্থা (গাইগুটীয়া আৰু দলগত); অৰ্থাৎ

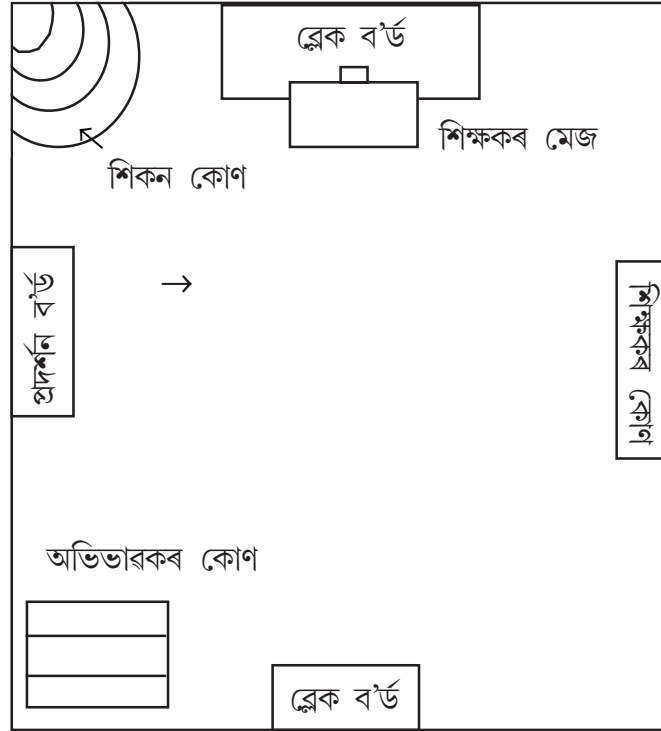

টোকা

আটাইকেইটোয়ে শ্ৰেণীকোঠা সংগঠনৰ সজ্জাৰ লগত জড়িত। আপুনি যিমান ভালদৰে পাঠটোক প্ৰস্তুত নকৰক কিয়, এক দুৰ্বলভাৱে সংগঠন কৰা শ্ৰেণীকোঠাত আপোনাৰ শিক্ষণে অতি নিম্নমানৰ ফলাফল আনিব। বহু শ্ৰেণীক পৰিস্থিতিৰ শ্ৰেণীকোঠা সংগঠনৰ তলৰ দিশ কেইটা কিদৰে গুৰুত্ব দিব পাৰি চাও আহক।

স্থানৰ ব্যৱস্থাপনা : বহু-শ্ৰেণীক শ্ৰেণীকোঠাত স্থানৰ সুৱস্থাপনা বিষয়টো অত্যন্ত জৰুৰী। শ্ৰেণীকোঠাৰ স্থানখিনি শিকন কোণ, ক্ৰিয়াকলাপ কোণ, প্ৰশ্ন কোণ, অভিভাৱক কোণ, ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বহা ব্যৱস্থা, শিক্ষকৰ চলাচল কৰা, ব্লেক ব'ৰ্ড স্থাপন, প্ৰদৰ্শন ব'ৰ্ড আদিৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে। বিভিন্ন ক্ৰিয়াকলাপ আৰু উদ্দেশ্যৰ বাবে শ্ৰেণীকোঠা এটাত উপলব্ধ স্থানখিনিৰ সুব্যৱস্থাৰ এক সচিত্ৰ নমুনা চিত্ৰ-1ত দেখুওৱা হৈছে। চিত্ৰটি নিৰীক্ষণ কৰক।

চিত্ৰ -1 বিভিন্ন ক্ৰিয়াকলাপৰ/উদ্দেশ্যৰ বাবে বহু-শ্ৰেণীক শ্ৰেণীকোঠাৰ স্থান ব্যৱস্থাপনাৰ এক আৰ্হি।

বহু-শ্ৰেণীক শ্ৰেণীকোঠাত স্থান ব্যৱস্থাপনা কৰোতে আপোনালোকে তলত দিয়াবোৰ নিশ্চিত কৰিব লাগিব—

- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে পৰস্পৰে পৰস্পৰক অসুবিধা নকৰাকৈ দলত বহিব পৰা।
- খিৰিকীবোৰ প্ৰদৰ্শন সামগ্ৰী/ব'ৰ্ডেৰে ঢাকি শ্ৰেণীকোঠাত যথাযথ পোহৰ আৰু বায়ুৰ চলাচল বন্ধ নকৰা।

- শিক্ষকগৰাকীয়ে আহ-যাহ কৰাৰ বাবে আৰু ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে দলবোৰৰ মাজত প্ৰয়োজন সাপেক্ষে আহ-যাহ কৰাৰ বাবে যথাযথ স্থান ৰখা।
- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে সহজে ব্লেক ব'ৰ্ড আৰু শিকন কোণ চুকি পোৱা।
- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে ব্যৱহাৰৰ বাবে শিকন কোণ, অভিভাৱক কোণ, প্ৰশ্ন কোণ আদি সহজে চুকি পোৱা।

ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ আসন ব্যৱস্থা :

এক-শ্রেণীক শ্ৰেণীকোঠাৰ শিক্ষণ-শিকন প্ৰক্ৰিয়াৰ বাবে সাধাৰণতে দলীয় কাৰ্য, স্ব-অধ্যয়ন আৰু আন শিকন ক্ৰিয়াকলাপবোৰ সমাপন কৰিবলৈ আপোনালোকে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বহা ব্যৱস্থা বিভিন্ন প্ৰকাৰে কৰে। এক-শ্রেণীক পৰিস্থিতিত বিভিন্ন শিকন ক্ৰিয়াকলাপৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বহা ব্যৱস্থা সালসলনি হৈ থাকে। কিন্তু, এক শ্ৰেণীক পৰিস্থিতিতকৈ বহু-শ্রেণীক পৰিস্থিতিত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বহা ব্যৱস্থা বেলেগ হোৱা দৰকাৰ। বহু-শ্রেণীক পৰিস্থিতিত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বহাৰ সুব্যৱস্থা ৰখাটো এক প্ৰাথমিক কৰ্তব্য। এইটো কেৱল বহু কেইটা শ্ৰেণী একেলগে বহাৰ বাবে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ হ'ব পৰা অমনোযোগিতা লাঘব কৰাৰ বাবেই নহয়; এইটো বিভিন্ন শ্ৰেণীকেইটাত সমসাময়িকভাৱে বিভিন্ন ক্ৰিয়াকলাপ সমৃদ্ধ শিক্ষণ-শিকন প্ৰক্ৰিয়াৰ বাবে পৰিৱেশ সৃষ্টি কৰাৰ বাবেও প্ৰয়োজন।

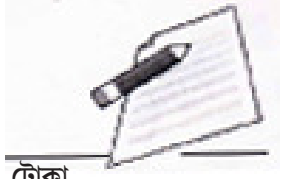
বহু-শ্রেণীক পৰিস্থিতিতো ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বহা ব্যৱস্থা ক্ৰিয়াকলাপ অনুসৰি পৰিবৰ্তন হ'ব পাৰে। কেতিয়াবা কেতিয়াবা, আপুনি আপোনাৰ ওপৰত ন্যস্ত শ্ৰেণীকেইটাৰ বাবে এক উমৈহতীয়া ক্ৰিয়াকলাপো পৰিকল্পনা কৰিব পাৰে। আন কেতিয়াবা আপুনি শ্ৰেণীসমূহৰ বাবে পৃথক পৃথক ক্ৰিয়াকলাপ পৰিকল্পনা কৰিব পাৰে, বা আপুনি এনেকুৱা ধৰণৰ ক্ৰিয়াকলাপ পৰিকল্পনা কৰিব পাৰে যিবোৰক সৰু সৰু দলত কৰাব পাৰি। সেয়েহে, বহু-শ্রেণীক পৰিস্থিতিত আপুনি ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বহা ব্যৱস্থা অতি সাৱধানে সজাই লোৱা প্ৰয়োজন।

বহু-শ্রেণীক পৰিস্থিতিত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বহা ব্যৱস্থাৰ কিছুমান নমুনা তলত দিয়া চিত্ৰত নিৰীক্ষণ কৰোঁ আহক।

চিত্ৰ-2 টো চাওক আৰু ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বহা ব্যৱস্থাৰ নমুনা নিৰীক্ষণ কৰক।

এই নমুনাটোত :

- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে নিজৰ শ্ৰেণী অনুযায়ী পৃথক পৃথকভাৱে শাৰী শাৰীকৈ বহিছে (ইয়াত I, II আৰু III শ্ৰেণী দেখুওৱা হৈছে) আৰু একমাত্ৰ ব্লেক ব'ৰ্ডখন আটাইৰে সন্মুখত আছে।
- ব্লেক ব'ৰ্ডখন তেওঁলোকৰ সন্মুখত এনেদৰে স্থাপন কৰা হৈছে যাতে আটাইয়ে এইখন দেখা পায়।
- শিক্ষকগৰাকীয়ে প্ৰয়োজনত প্ৰতিটো শ্ৰেণীৰ সন্মুখত থিয় হৈ শিক্ষণ দিব পাৰে।

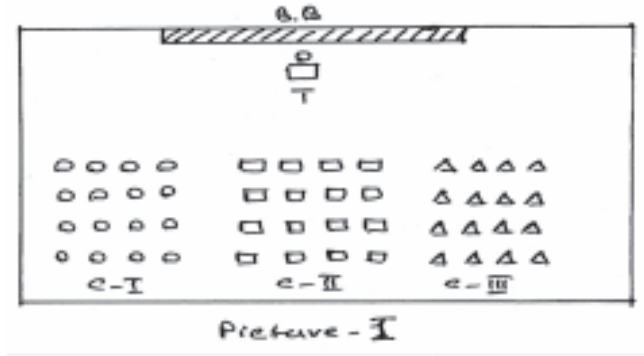
টোকা

টোকা

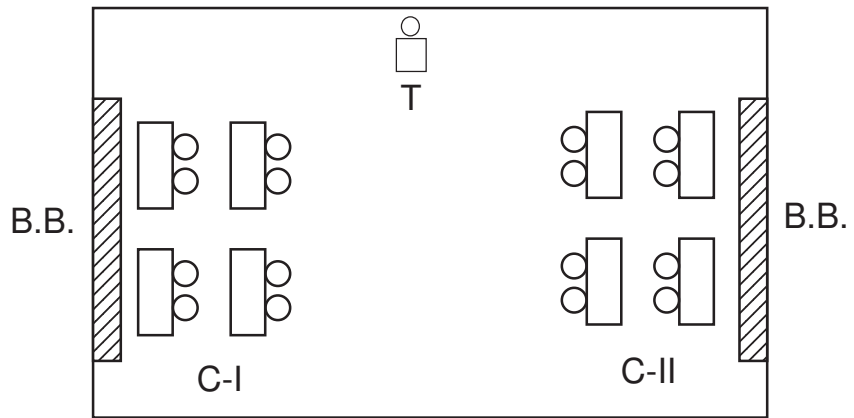
বহু-শ্রেণীক আৰু বহু-স্তৰীয় পৰিস্থিতিৰ ব্যৱস্থাপনা

- শিক্ষক আৰু ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মাজত মুখামুখিকৈ আন্তঃক্ৰিয়া হোৱাটো সুবিধাজনক। যদিও একেটা শ্ৰেণীকোঠাতে তিনিটা শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক ৰখা হৈছে, তথাপি এই বহা ব্যৱস্থাটো এক-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতিৰ দৰে হৈছে। একেটা শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মাজত বা একাধিক শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ মাজত আন্তঃবিনিময় হ'বলৈ এই বহা ব্যৱস্থাটো সূচল নহয়।

চিত্ৰ -2 : বহা ব্যৱস্থাৰ নমুনা

চিত্ৰ-3 য়ে বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতিৰ আন এক বহা ব্যৱস্থাৰ প্ৰকাৰ দেখুৱাইছে। ইয়াত শ্ৰেণীৰ সংখ্যা অনুযায়ী ব্লক ব'ৰ্ডৰ ব্যৱস্থা আছে। প্ৰতিটো শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে বেলেগ বেলেগ ব্লক ব'ৰ্ডৰ পিনে মুখ কৰি শ্ৰেণীসমূহ পৰস্পৰে পিছ দিয়া দি বহিছে।

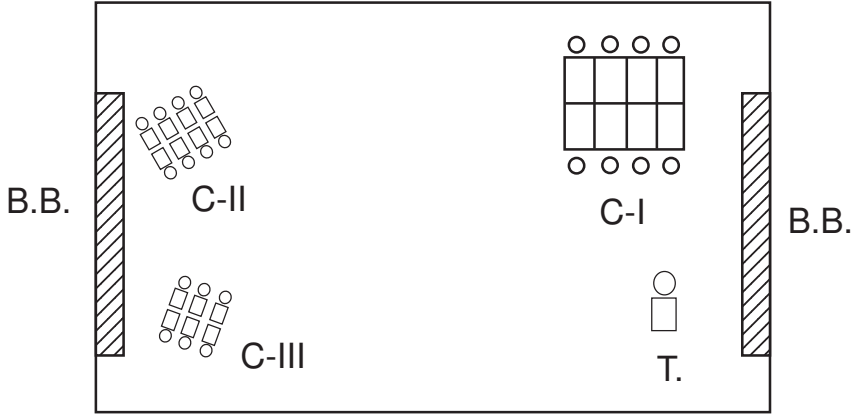

চিত্ৰ -3 : শ্ৰেণীকোঠাত বহা ব্যৱস্থা

শ্ৰেণীকোঠাৰ এনে প্ৰকাৰৰ বহা ব্যৱস্থাত :

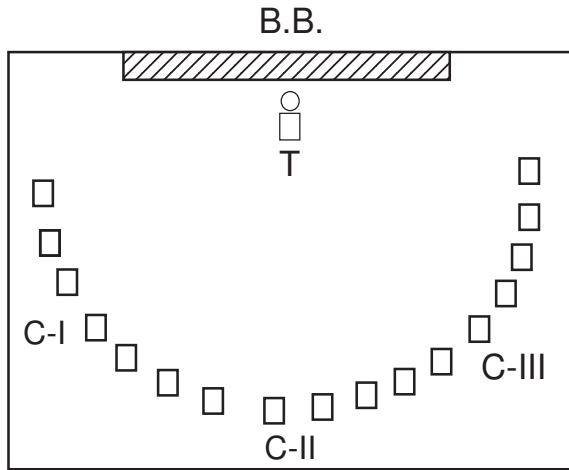
- ভিন ভিন শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক ভিন ভিন শিকন কাৰ্যত ব্যস্ত কৰাব পাৰি।
- শিক্ষকগৰাকীয়ে কোনো এটা শ্ৰেণীত শিক্ষণ দি থকা সময়ত আন শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক ভিন ভিন স্ব-শিকন ক্ৰিয়াকলাপ বা দলীয় ক্ৰিয়াকলাপত ব্যস্ত ৰাখিব পাৰি।
- মৌখিক কাৰ্য, বিশেষকৈ ভাষা শিকন কাৰ্য সহজ আৰু সুবিধাজনক হয়।

চিত্ৰ - 4টো তিনিটা শ্ৰেণী থকা একেধৰণৰ বহা ব্যৱস্থা

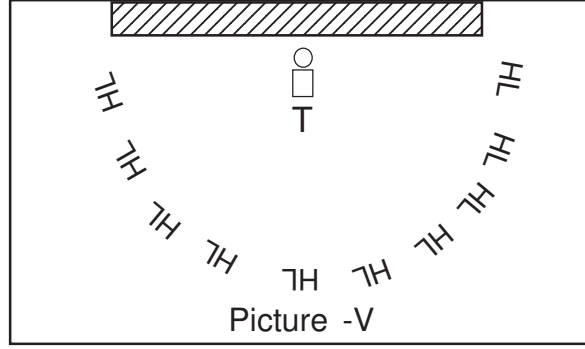
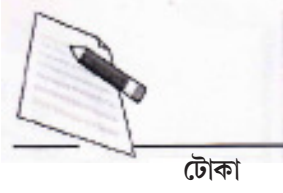
চিত্ৰ -4 : বহা ব্যৱস্থাৰ প্ৰকাৰ

চিত্ৰ - 5 য়ে আন এক ধৰণৰ বহা ব্যৱস্থা দেখুৱাইছে য'ত তিনিটা শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে শিক্ষক আৰু ব্লেক ব'ৰ্ডখন সন্মুখত ৰাখি অৰ্ধ-বৃত্তাকাৰে বহিছে। এনেকুৱা বহা ব্যৱস্থাই আপোনাক আটাইকেইটা শ্ৰেণীৰ বাবে উমৈহতীয়া ক্ৰিয়াকলাপ কৰাত সহায় কৰে; যেনে — কিছুমান আনন্দদায়ক চিত্ৰ বা আৰ্হি প্ৰদৰ্শন কৰাত, সাধুকথা কোৱাত, সাধাৰণ খেল খেলোৱাত আৰু শিকন ক্ৰিয়াকলাপ কৰাত।

চিত্ৰ -5 : বহা ব্যৱস্থাৰ প্ৰকাৰ

ওপৰত বৰ্ণনা কৰা নমুনাবোৰত শ্ৰেণীবোৰৰ নিজস্বতা ৰাখি পৃথক পৃথককৈ বহাৰ ব্যৱস্থা ৰখা হৈছে। আনহাতে, চিত্ৰ-6ত দেখুওৱা নমুনাত বিভিন্ন শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক একেলগ কৰি তেওঁলোকৰ বিভিন্ন শিকন সক্ষমতা (সবল, মধ্যমীয়া, দুৰ্বল) অনুযায়ী দলত বিভক্ত কৰা হৈছে। এইটো হ'ল অসম শিকন ক্ষমতাৰ দলীয়কৰণ কাৰ্য, য'ত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ আন্তঃক্ৰিয়া আৰু উচ্চ দক্ষতা থকা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে আনসকলক সহায় কৰাৰ সুযোগ থাকে।

চিত্ৰ -6 : সানমিহলিকৈ বহাৰ ব্যৱস্থা

ক্ৰিয়াকলাপ- 3

কিছুমান উদ্ভাৱনীমূলক বহাৰ ব্যৱস্থাৰ বিষয়ে চিন্তা কৰি সহকৰ্মীৰ সৈতে আলোচনা কৰক। আপোনাৰ নমুনাটো চিত্ৰৰে প্ৰকাশ কৰক।

.....

.....

.....

ওপৰত দিয়া বহা ব্যৱস্থাৰ নমুনাবোৰ উদাহৰণহে, যিবোৰক আমাৰ দেশ তথা বিভিন্ন দেশৰ বহু-শ্রেণীক পৰিস্থিতিত পৰীক্ষণ কৰা হৈছে। বহু-শ্রেণীক পৰিস্থিতিত আপুনি বহু-শ্রেণীক শিক্ষণৰ শিকন ক্ৰিয়াকলাপ অনুযায়ী বহা ব্যৱস্থা কৰি ল'ব পাৰে।

যিহেতু বিদ্যালয় বিশেষে পৰিস্থিতিবোৰ বেলেগ বেলেগ হয়, সেয়েহে ক্ৰিয়াকলাপৰ প্ৰকৃতি আৰু উপলব্ধ স্থান অনুযায়ী আপুনি শ্ৰেণীবোৰ সজাই লোৱাত আপোনাৰ স্বাধীনতা আছে। উদ্ভাৱনীমূলক বহা ব্যৱস্থা সৃষ্টি কৰিব খুজিলে আপুনি সকলো দিশ সামৰি চিন্তা কৰিব, আৰু আপুনি শ্ৰেণীকোঠাৰ বাহিৰৰ স্থানো সামৰি ল'ব পাৰে, য'ত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে সুবিধাজনকভাৱে কাৰ্য কৰিব পাৰে। উদাহৰণস্বৰূপে, ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে কাঠৰ নমুনা, পেইণ্টিং, ৰচনা লিখা আদি কাৰ্যবোৰ কৰোতে তেওঁলোকক বাৰান্দাত বা শ্ৰেণীকোঠাৰ বাহিৰৰ স্থানত বহুৱাব পাৰি। যদি ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ সংখ্যা অধিক হয় তেন্তে আপুনি পাঠপঢ়া দলটোক বাহিৰৰ গছৰ তলত অভ্যাস কৰিবলৈ পঠিয়াব পাৰে। আপোনাৰ বিদ্যালয়ৰ পৰিস্থিতি, ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ শিকন পৰ্যায়, ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ শিকন-প্ৰয়োজনীয়তা, উপলব্ধ স্থান, শিকন সামগ্ৰী, শিকন কৌশল আদি বিবেচনা কৰি আপুনি সুবিধাজনক বহা ব্যৱস্থা কৰি ল'ব পাৰে।

মূল্যাংকন - 1 : এক নিৰ্দিষ্ট ধৰণৰ বহা ব্যৱস্থাৰ পৰিকল্পনা কৰোতে আপুনি দৃষ্টিত ৰাখিবলগীয়া শ্ৰেণীকোঠাৰ পৰিস্থিতিবোৰ উল্লেখ কৰক।

ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ দলীয়কৰণ :

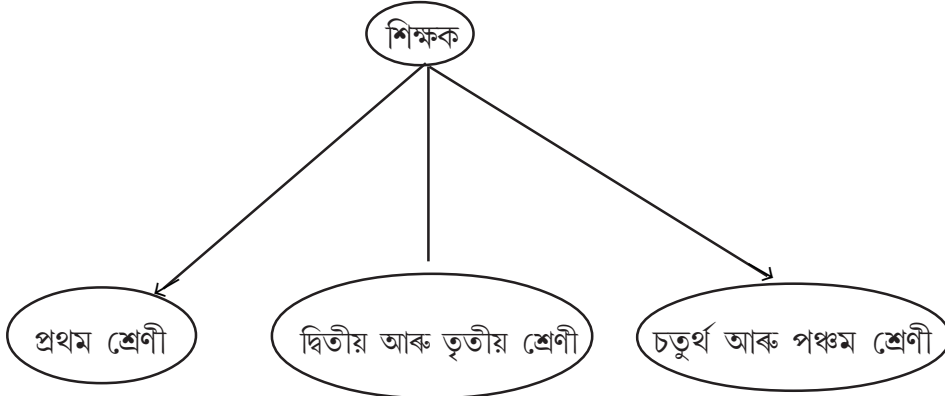
সুবিধাজনক বহা ব্যৱস্থাৰ নিচিনাকৈ বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষণত ছাত্ৰ-ছাত্ৰী দলীয়কৰণ এক ফলপ্ৰসূ কৌশল। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে দলত কাৰ্য কৰিলে তেওঁলোকে ভালদৰে শিকে। শিকনৰ উপৰিও দলগত শিকনে সামাজিক দক্ষতা বিকাশত সহায় কৰে, যেনে — সহযোগিতাবে কাৰ্য কৰা, সমূহীয়া সিদ্ধান্ত লোৱা, আনৰ মতামত ধাৰণা গ্ৰহণ কৰা আৰু বিনিময় কৰা, দলনেতাৰ ভূমিকাক সন্মান জনোৱা আৰু নেতৃত্ব লোৱা আদি। দলগতভাৱে কাৰ্য কৰিলে সমন্বীয়া শিকনো বৃদ্ধি পায়। এইবোৰ দিশৰ বাবেই বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষণ সফলদায়ক কৰি তুলিব পাৰি যদিহে দলগত কাৰ্য কৰোৱা হয়।

বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতিত বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ দল গঠন কৰিব পাৰি। দলীয়কৰণৰ দুটা প্ৰধান প্ৰকাৰ — শ্ৰেণীভিত্তিক আৰু সক্ষমতা-ভিত্তিক দলৰ বিষয়ে ইয়াত আলোচনা কৰা হ'ল।

- (i) **শ্ৰেণী-ভিত্তিক দল গঠন :** এই নামটোৱে বুজায় যে বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতিত শিকাবৰ দল গঠন প্ৰক্ৰিয়াটো শ্ৰেণীক ভিত্তি কৰি কৰা হয় (অৰ্থাৎ, একোটা শ্ৰেণীক এটা দল হিচাপে বা সানমিহলি সংযুক্ত শ্ৰেণীবোৰক এটা দল হিচাপে ধৰি)। বহুশ্ৰেণীক পৰিস্থিতিত এইটো সচৰাচৰ দেখা পোৱা দলীয়কৰণ ব্যৱস্থা। এই দলীয়কৰণৰ ভিত্তি হ'ল এইয়ে যে একে বয়সৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে প্ৰায় সমবেগেৰে শিকন ল'ব পাৰে।

বহু-শ্ৰেণীক শ্ৰেণীকোঠাত, বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষক হিচাপে আপুনি এক নিৰ্দিষ্ট সময়ত খুব বেছি তিনিটা দল চম্ভালিব পাৰে। সেইবাবে, বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষণৰ সময়ত যদি প্ৰয়োজন হয় তেতিয়া আপুনি দুটা ওচৰা-ওচৰি শ্ৰেণীক লগ লগাই এটা দল গঠন কৰিব পাৰে। দল গঠন কৰিবলৈ শ্ৰেণী লগ লগোৱা পদ্ধতিবোৰ তলত বৰ্ণনা কৰা হ'ল—

উদাহৰণ - 1 : পাঁচটা শ্ৰেণীৰ এজনীয়া শিক্ষকৰ বিদ্যালয়ত দ্বিতীয় আৰু তৃতীয় শ্ৰেণী লগ লগাই এটা দল, পঞ্চম আৰু চতুৰ্থ শ্ৰেণী লগ লগাই আন এটা দল আৰু প্ৰথম শ্ৰেণীটোৰ এটা দল কৰিব পাৰি। চিত্ৰ-7ত এই নমুনটো দেখুওৱা হৈছে।

চিত্ৰ -7 : শ্ৰেণী-ভিত্তিক দলীয়কৰণ

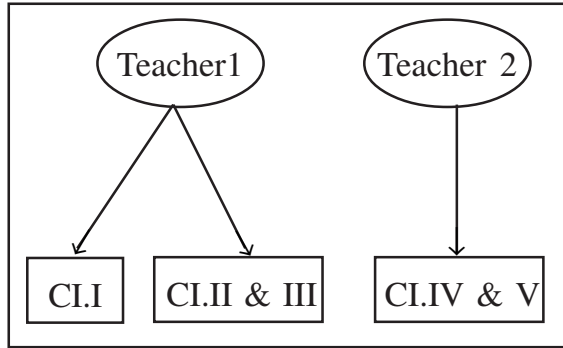

টোকা

বহু-শ্রেণীক আৰু বহু-স্তৰীয় পৰিস্থিতিৰ ব্যৱস্থাপনা

প্ৰথম শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকল যিহেতু নৱাগত সেয়েহে তেওঁলোকৰ বাবে বিশেষ মনোযোগ আৰু সাৰধানতা লোৱা প্ৰয়োজন। ইয়াৰ বাবে প্ৰথম শ্ৰেণীক পৃথক দল হিচাপে ৰখা হৈছে। দ্বিতীয় আৰু তৃতীয় শ্ৰেণীক এক লগ আৰু চতুৰ্থ আৰু পঞ্চম শ্ৰেণীক এক লগ কৰি ক্ৰমে দুটা পৃথক দল কৰা হৈছে কাৰণ প্ৰতিটোত লগ লগোৱা শ্ৰেণী দুটা শ্ৰেণীৰ ক্ৰম হিচাপে ওচৰা ওচৰি। তেওঁলোকৰ পাঠ্য বিষয়বস্তুবোৰ প্ৰায় সদৃশ বাবে ই সমন্বীয়া শিকন, স্ব-শিকন, নিদানমূলক শিকন আৰু সহযোগী শিকন সুচল কৰে।

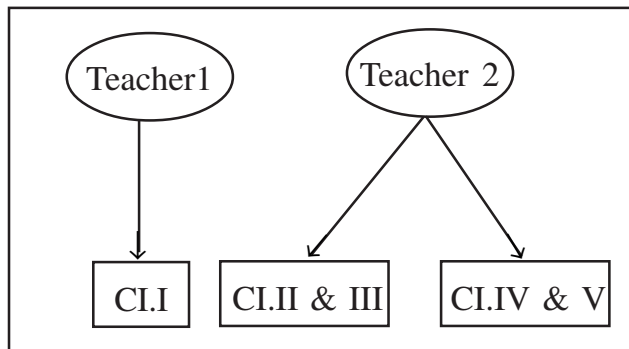
উদাহৰণ : 2 : পাঁচটা শ্ৰেণীৰ দুজনীয়া শিক্ষকৰ বিদ্যালয়ত তলত দেখুওৱা ধৰেণে দলীয়কৰণ কৰি শিক্ষক দুজনৰ নিয়ন্ত্ৰণত শ্ৰেণীকেইটা ৰাখিব পাৰি। চিত্ৰ-8ত এইটো দেখুওৱা হৈছে।

চিত্ৰ -8 : শ্ৰেণী-ভিত্তিক দলীয়কৰণৰ প্ৰকাৰ

চিত্ৰ-8 ত প্ৰথম শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক এটা দলত আৰু দ্বিতীয়, তৃতীয় শ্ৰেণীক আন এটা দলত ৰখা হৈছে। দুয়োটা দলেই এগৰাকী শিক্ষকৰ নিয়ন্ত্ৰণত থাকে। চতুৰ্থ আৰু পঞ্চম শ্ৰেণীক আন গৰাকী শিক্ষকৰ নিয়ন্ত্ৰণত পৃথক এটা দল হিচাবে ৰখা হৈছে।

চিত্ৰ-9 ত প্ৰথম শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক এগৰাকী শিক্ষকৰ নিয়ন্ত্ৰণত পৃথককৈ ৰখা হৈছে। দ্বিতীয় আৰু তৃতীয় শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক এটা দলত আৰু চতুৰ্থ আৰু পঞ্চম শ্ৰেণীৰ সকলক আন এটা দলত ৰাখি দল দুটাক আনগৰাকী শিক্ষকৰ নিয়ন্ত্ৰণত ৰখা হয়।

চিত্ৰ -9 : শ্ৰেণী-ভিত্তিক দলীয়কৰণৰ প্ৰকাৰ

চিত্ৰ -9 ৰ পৰা বুজা যায় যে প্ৰথম শ্ৰেণীৰ ওপৰত বিশেষ গুৰুত্ব দি এগৰাকী শিক্ষকৰ নিয়ন্ত্ৰণত ৰখা হৈছে।

শ্ৰেণী-ভিত্তিক দলীয়কৰণ প্ৰক্ৰিয়া অধিক সুবিধাজনক হয় যদিহে পাঁচটা শ্ৰেণীৰ বিদ্যালয়খনত তিনি বা তাতোধিক সংখ্যক শিক্ষক থাকে। শ্ৰেণীভিত্তিক দলীয়কৰণত আপুনি তলত দিয়া দিশবোৰ বিবেচনা কৰা প্ৰয়োজন।

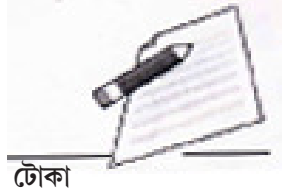
- প্ৰথম শ্ৰেণীৰ ওপৰত অধিক মনোযোগ দিয়াৰ বাবে ইয়াক এটা পৃথক দল হিচাপে ৰখাটো দৰকাৰ।
- শ্ৰেণীৰ ক্ৰম অনুযায়ী ওচৰা-ওচৰি শ্ৰেণীবোৰ লগ লগোৱা উচিত কিয়নো এনেধৰণৰ সংলগ্নকৰণে শিক্ষণ-শিকন প্ৰক্ৰিয়া অধিক ফলদায়ক কৰি তোলে।
- যদি ওচৰা ওচৰি ক্ৰমিক শ্ৰেণীবোৰৰ প্ৰতিটোতে 40তকৈ অধিক ছাত্ৰ-ছাত্ৰী থাকে, তেতিয়াহ'লে তেনে শ্ৰেণীবোৰ লগ লগাব নালাগে, কিয়নো লগ লগোৱাৰ পাছত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ সংখ্যা অত্যধিক হৈ পৰিব আৰু সফল শিক্ষণ শিকন প্ৰক্ৰিয়া চলোৱাত অসুবিধা হ'ব।
- যদি আপুনি দুটা দলৰ তত্ত্বাৱধানত থাকিব লগা হয়, তেতিয়া যিমান দূৰ সম্ভৱ আপুনি ওচৰা-ওচৰি শ্ৰেণীৰ দল গঠন কৰিব।

(ii) সক্ষমতা ভিত্তিক দলীয়কৰণ :

সাধাৰণতে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে সৰু সৰু দলৰ দলীয় শিকনত অধিক শিকন ল'ব পাৰে। এক-শ্ৰেণীক বা বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষণ যিয়েই নহওক কিয়, দলীয় শিকনে অধিক গাইগুটীয়া শিকন প্ৰদান কৰে। শ্ৰেণী নিৰ্বিশেষে যদি ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বিভিন্ন বিষয়ত থকা বিভিন্ন সক্ষমতাৰ ভিত্তিত সৰু দল গঠন কৰা হয়, তেতিয়া তাক সক্ষমতা-ভিত্তিক দলীয়কৰণ বোলা হয়। এই প্ৰসংগত, সক্ষমতা শব্দটোৱে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ শিকন ক্ষমতা আৰু শিকনৰ হাৰ, এই দুয়োটাই বুজাইছে। শিকন ক্ষমতাৰ ফালৰ পৰা যিসকল ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে বিষয় এটাৰ শিকন অধিকভাৱে আহৰণ কৰিব পাৰে তেওঁলোকক ভাল ক্ষমতাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰী; আৰু যিসকল ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে বিষয়টোৰ কম শিকন আহৰণ কৰে তেওঁলোকক দুৰ্বল ক্ষমতাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰী হিচাপে গণ্য কৰা হয়।

শিকনৰ হাৰৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত যিসকল ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে বেগাই শিকন আহৰণ কৰে তেওঁলোকক বেগী শিকাৰু আৰু যিসকলে লেহেমকৈ আহৰণ কৰে তেওঁলোকক লেহেমীয়া শিকাৰু বোলা হয়। ভাল ক্ষমতাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকল সাধাৰণতে বেগী শিকাৰু হয় আৰু তেওঁলোকে ভাল শিকন ফলাফল দেখুৱায়। ইয়াৰ বিপৰীতে, দুৰ্বল ক্ষমতাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকল লেহেমীয়া শিকাৰু হিচাপে দেখা পোৱা যায় আৰু এওঁলোকে নিম্ন পাৰদৰ্শিতা দেখুৱায়।

গতিকে ক্ষমতাৰ ফালৰ পৰা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মাজত দুই প্ৰকাৰৰ দল গঠন কৰিব পাৰি।

টোকা

টোকা

- **সম সক্ষমতা :** সমসত্ব দল য'ত সম-সক্ষমতাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰী থাকে (উচ্চ সক্ষমতাৰ দল, মধ্যমীয়া সক্ষমতাৰ দল আৰু দুৰ্বল সক্ষমতাৰ দল)।
- **সানমিহলি সক্ষমতা :** অসমসত্ব দল য'ত বিভিন্ন সক্ষমতাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰী থাকে (এটা দলতে ভাল সক্ষমতা আৰু দুৰ্বল সক্ষমতাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰী থাকে)।
- বিভিন্ন বিষয়ৰ বাবে এনেধৰণৰ সক্ষমতা ভিত্তিক দলীয়কৰণ বেলেগ বেলেগ হ'ব পাৰে। কোনো এটা বিষয়ৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত বিভিন্ন শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক লৈ যেতিয়া আপুনি সক্ষমতা ভিত্তিক দল গঠন কৰিবলৈ যাব, তেতিয়া আপুনি পোন প্ৰথমে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ শিকন পৰ্যায় চিনাক্ত কৰি ল'ব লাগে। ইয়াৰ বাবে আপুনি ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে বিগত বৰ্ষত দেখুওৱা পাৰদৰ্শিতাৰ খতিয়ান নিৰীক্ষণ কৰিব পাৰে; আপুনি তেওঁলোকৰ ক্ষমতা মূল্যায়ন কৰিবলৈ এটা পৰীক্ষাও ল'ব পাৰে, নতুবা আপুনি ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ ওপৰত প্ৰত্যক্ষ নিৰীক্ষণ কৰি পোৱা নিজৰ অভিজ্ঞতাকো ভিত্তি কৰিব পাৰে।

সম সক্ষমতাৰ দল : আপুনি যেতিয়া সমসক্ষমতাৰ দল গঠন কৰিবলৈ যাব, তেতিয়া আপুনি দলবোৰৰ ক্ষমতা অনুযায়ী তেওঁলোকৰ সুবিধাজনক পাঠটোকা আৰু শিকন ক্ৰিয়াকলাপ প্ৰস্তুত কৰাটো দৰকাৰ। উদাহৰণ স্বৰূপে, নিম্ন পাৰদৰ্শী দলৰ বাবে আপুনি বিষয় এটাৰ ন্যূনতম অৰ্হতা আহৰণৰ ওপৰত অধিক গুৰুত্ব দিব লাগে; আৰু উচ্চ পাৰদৰ্শী দলৰ বাবে বিষয়টোৰ ওপৰত তেওঁলোকৰ অধিক শিকন বৃদ্ধিৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিব লাগে। বিষয়ৰ পৰিবৰ্তনৰ লগে লগে আপুনি দলৰো সালসলনি ঘটাব লাগে। কিয়নো গণিত বিষয়ত উচ্চ পাৰদৰ্শী দলত অন্তৰ্ভুক্ত এগৰাকী ছাত্ৰ-ছাত্ৰী, ভাষা বা আন এটা বিষয়ত নিম্ন পাৰদৰ্শী দলৰ বাবে উপযুক্ত হ'ব পাৰে।

সম সক্ষমতা দলীয়কৰণৰ প্ৰধান সুবিধাবোৰ হ'ল :

- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকল একে শিকন পৰ্যায়ৰ হোৱা বাবে তেওঁলোকে নিজৰ নিজৰ ক্ষিপ্ৰতাৰে অধ্যয়ন কৰিব পাৰে।
- গণিত আৰু ভাষাৰ দৰে বিষয়বোৰৰ বাবে দলীয় ক্ৰিয়াকলাপত ই ফলদায়ক।
- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে দলত অধিক সহযোগিতা আগবঢ়ায় আৰু সকলোৰে সম শিকনৰ বাবে তেওঁলোক সন্তুষ্ট হয়।
- লেহেমীয়া শিকাৰৰ বাবে নিদানমূলক পাঠ আৰু বেগী শিকাৰৰ বাবে শিকনৰ অধিক বৃদ্ধিৰ পাঠ লোৱাটো এক যুক্তিযুক্ত দিশ।

আনহাতে, ডাঙৰ অসুবিধাবোৰ হ'ল :

- এনে দলীয়কৰণত শিকন কাৰ্য চলাই যোৱাৰ পাছতো দলবোৰৰ পৰস্পৰৰ মাজত থকা ক্ষমতাৰ ব্যৱধান হ্রাস নাপায়। ফলত, উচ্চ পাৰদৰ্শীসকল উচ্চ পাৰদৰ্শী হিচাপে আৰু নিম্ন পাৰদৰ্শীসকল নিম্ন পাৰদৰ্শী হিচাপে থাকি যায়। নিম্ন পাৰদৰ্শীসকলক এবাৰ যেতিয়া দুৰ্বল হিচাপে পৰিগণিত কৰা হয় তেতিয়া

টোকা

তেওঁলোকে নিজৰ আত্মবিশ্বাস, মনোযোগিতা আৰু শিকনৰ ধাউতি হেৰুৱায়।

সানমিহলি সক্ষমতাৰ দল : যেতিয়া বিভিন্ন শিকন ক্ষমতাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰী এটা দলত থাকে তেতিয়া তাক সানমিহলি সক্ষমতাৰ দল বোলা হয়। আপুনি উচ্চ, মধ্যমীয়া আৰু দুৰ্বল শিকন সক্ষমতাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক লৈ এনে সানমিহলি দল গঠন কৰিব পাৰে। এনেধৰণৰ দলীয়কৰণত, সমক্ষমতাৰ দলৰ বাবে কৰাৰ দৰে বিষয়ৰ পৰিবৰ্তনৰ লগে লগে দলবোৰক সালসলনি কৰাৰ প্ৰয়োজন নহয়। কিয়নো, এটা বিষয়ত বিভিন্ন শিকন পৰ্যায়ৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰী থাকিব পাৰে আৰু আন এটা বিষয়ত বিভিন্ন শিকন পৰ্যায়ৰ আন বেলেগ বেলেগ ছাত্ৰ-ছাত্ৰী থাকিব পাৰে। সানমিহলি দলীয়কৰণৰ সুবিধা হ'ল এইয়ে যে বিভিন্ন শিকন পৰ্যায়ৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে পৰস্পৰে আলোচনা কৰিব পাৰে, এজনে আনজনৰ পৰা শিকিব পাৰে, নিম্ন শিকন পৰ্যায়ৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক সমনীয়াৰ সহায় দিয়াব পাৰি। ইয়াৰ উপৰিও, প্ৰজেক্ট, বিভিন্ন সহ-পাঠ্যক্ৰমিক ক্ৰিয়াকলাপ সম্পাদনত আৰু অধিক শিকনৰ সুবিধা প্ৰদানত এনে দলীয়কৰণে সহায় কৰে।

সেয়েহে, বহু শ্ৰেণীক পৰিস্থিতিত এই দুই প্ৰকাৰৰ দলীয়কৰণে ফলপ্ৰসু শিক্ষণ-শিকন সূচল কৰে। অৱশ্যে, সানমিহলি সক্ষমতাৰ দলীয়কৰণক বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতি চম্ভালাত সম-সক্ষমতাৰ দলীয়কৰণতকৈ অধিক ভাল বুলি বিবেচনা কৰা হয়। বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষণৰ সময়ত যিকোনো দলীয়কৰণৰ বাবে তলত দিয়া দিশবোৰ মনত ৰাখিব লাগে—

- দলবোৰ 4-5 গৰাকী ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰে গঠিত সৰু আকাৰৰ হ'ব লাগে।
- ডাঙৰ আকাৰৰ দলতকৈ সৰু আকাৰৰ দলত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ আন্তঃক্ৰিয়া অধিকতৰ হয়।
- প্ৰয়োজন সাপেক্ষে বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ দল গঠন কৰিব পাৰি।
- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক তেওঁলোকৰ ৰুচী আৰু প্ৰয়োজন অনুযায়ী এটা দলৰ পৰা আন এটালৈ যাবলৈ অনুমতি দিব লাগে।
- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক লেহেমীয়া শিকাৰু হিচাপে চিহ্নিত কৰাটো সম্পূৰ্ণৰূপে বাদ দিব লাগে।
- দলীয় আৰু গাইণ্ডটীয়া শিকন কাৰ্যবোৰ আকৰ্ষণীয়, উৎসাহবৰ্ধক আৰু বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ হ'ব লাগে।
- পিছপৰা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বাবে অনুকূল শিকন পৰিৱেশ সৃষ্টি কৰাটো উচিত।
- শিক্ষকে নিজেই দলীয় কাৰ্যবোৰত জড়িত হোৱাৰ সলনি তেওঁলোকে দলীয় কাৰ্যবোৰ নিৰীক্ষণ কৰিব লাগে।
- দলৰ প্ৰতি গৰাকী ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ অংশগ্ৰহণ নিশ্চিত কৰিব লাগে।

শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰীৰ ব্যৱস্থা :

আমি আটাইয়ে শিক্ষণ-শিকন প্ৰক্ৰিয়াৰ বাবে শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰীৰ প্ৰয়োজনীয়তা আৰু গুৰুত্বৰ বিষয়ে জানো। বিশেষকৈ ক্ৰিয়াকলাপ ভিত্তিক শিক্ষণ-শিকন পৰিস্থিতিত

টোকা

বহু-শ্রেণীক আৰু বহু-স্তৰীয় পৰিস্থিতিৰ ব্যৱস্থাপনা

দলীয় কাৰ্য আৰু স্ব-শিকন সূচল কৰাৰ বাবে অধিকসংখ্যক আৰু বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰীৰ প্ৰয়োজন। শিক্ষক হিচাপে আমাৰ প্ৰধান লক্ষ্য হৈছে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক শিকনত সহায় কৰা। ইয়াৰ বাবে, আমি তেওঁলোকক উপযোগী শিকন পৰিৱেশ দিব লাগে যাতে তেওঁলোকে সক্ৰিয়ভাৱে শিকন কাৰ্যত জড়িত হ'ব পাৰে আৰু তাৰ দ্বাৰা অৰ্থপূৰ্ণভাৱে শিকন ল'ব পাৰে। এক-শ্ৰেণীক বা বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষণেই হওক, উপযুক্ত শিক্ষণ শিকন সামগ্ৰী ব্যৱহাৰ কৰি উপযোগী শিকন পৰিৱেশ সৃষ্টি কৰিব পাৰি। বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতিত, একে সময়তে বিভিন্ন শ্ৰেণীসমূহত শিক্ষণ-শিকন কাৰ্য চলাই নিয়াত শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰীয়ে শিক্ষকক সহায় কৰে।

ক্ৰিয়াকলাপ - 4

শিক্ষক হিচাপে আপুনি বোধহয় শ্ৰেণীকোঠাৰ শিক্ষণ-শিকন কাৰ্যৰ আদান প্ৰদানত বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰী ব্যৱহাৰ কৰিছে। আপুনি তেনে কিছুমান সামগ্ৰীৰ নাম উল্লেখ কৰিব পাৰেনে? আপুনি সেইবোৰ কেনেদৰে সংগ্ৰহ কৰিছিল? আপুনি কেতিয়াবা কিছুমান শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰী নিজে প্ৰস্তুত কৰিছেনে? বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ কিছুমান শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰীৰ নাম উল্লেখ কৰি সেইবোৰৰ সংগ্ৰহ/প্ৰস্তুতিসমূহ তালিকাখনত লিখক।

প্ৰকাৰ	শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰীৰ নাম	সংগ্ৰহ (কিনি লোৱা/প্ৰস্তুত কৰা)
(i) মান্য শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰী		
(ii) কম খৰচী আৰু বিনা খৰচী শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰী		
(iii) যথেষ্টভাৱে উপলব্ধ শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰী		

বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতিত শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰী ব্যৱহাৰৰ কিছুমান উপকাৰিতা হ'ল—

- প্ৰাথমিক স্তৰৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে (এক-শ্ৰেণীক তথা বহু-শ্ৰেণীক উভয়তে) যিহেতু মূৰ্ত বস্তুৰ সহায়ত ধাৰণাবোৰ বুজি পায়, সেয়েহে শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰীয়ে তেওঁলোকক কঠিন ধাৰণাবোৰ বুজি পোৱাত সহায় কৰে।
- বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষণ পৰিস্থিতিত শিক্ষকৰ অনুপস্থিতিতো শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰীয়ে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক কিছু সময়ৰ বাবে শিকন কাৰ্যত অৰ্থপূৰ্ণভাৱে ব্যস্ত ৰাখে।
- শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰীয়ে দলীয় কাৰ্য আৰু স্ব-শিকন কাৰ্য সূচল কৰে।
- শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰীয়ে বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষকক বেছি কথা ক'ব লগা হোৱাটো হ্ৰাস কৰে।

টোকা

- শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰীয়ে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মাজত আলোচনা সূচল কৰাৰ বাবে অনুকূল প্ৰসংগৰ পৰিৱেশ সৃষ্টি কৰাত সহায় কৰে।
- শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰীয়ে পাঠৰ প্ৰতি ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মনোযোগিতা বঢ়ায়।
- শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰীয়ে বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষকৰ শক্তি বঢ়োৱাত আৰু ভাগৰুৱা নকৰাত সহায় কৰে।
- শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰীয়ে শিক্ষণ-শিকন প্ৰক্ৰিয়াৰ বিভিন্ন স্তৰত বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষকক পাঠৰ আৰম্ভণি, অভ্যসন, দৃঢ়কৰণ আৰু মূল্যায়নত সহায় কৰে।

বহু-শ্ৰেণী শিক্ষণত ব্যৱহাৰ কৰা শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰীৰ ধৰণবোৰ হ'ল— ডাইচ, চিত্ৰকাৰ্ড, প্ৰশ্ন কাৰ্ড, বৰ্ণ কাৰ্ড, সংখ্যা কাৰ্ড, সাধু কাৰ্ড, গীতৰ কাৰ্ড, পোষ্টাৰ, পঠন কাৰ্ড, সাধু পুথি, অভিধান, নমুনা, চাৰ্ট আদি। এইবোৰৰ উপৰিও বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষণত কাৰ্যপত্ৰ প্ৰস্তুত কৰি প্ৰতিটো শ্ৰেণীতে শিক্ষকৰ অনুপস্থিতিতো সেইবোৰ ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

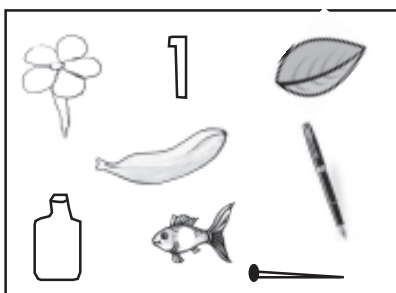
মূল্যায়ন -2 : বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষণত শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰীৰ দুটা সুবিধা ব্যাখ্যা কৰক।

বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষণত কিদৰে শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰী ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি তাক তলৰ উদাহৰণটোত বৰ্ণনা কৰা হৈছে।

উদাহৰণ : প্ৰথম, দ্বিতীয় আৰু তৃতীয় শ্ৰেণীৰে গঠিত এক বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতিত বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষকগৰাকীয়ে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক পাচি এটাত থকা খোলা, বীজ, ফল, ঘৰুৱা সামগ্ৰী, বিদ্যালয়ৰ সামগ্ৰী, ফটো আদি দেখুৱাইছে (চিত্ৰত দেখুওৱাৰ দৰে)।

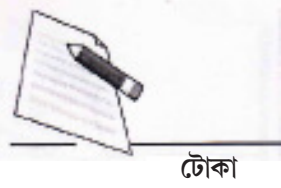
তিনি মিনিট পাছত তেওঁ কাপোৰ এটুকুৰাৰ দ্বাৰা পাচিৰ বস্তুবোৰ ঢাকি দিলে। তেওঁ তেতিয়া প্ৰথম শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক পাচিৰ দেখা বস্তুবোৰ মনত পেলাই সেইবোৰৰ নামবোৰ ক'বলৈ দিলে। তেওঁ দ্বিতীয় শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক বস্তুবোৰৰ নাম তেওঁলোকৰ বহীত লিখিবলৈ দিলে, আৰু তৃতীয় শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক দৈনন্দিন জীৱনত সেই বস্তুবোৰৰ ব্যৱহাৰ লিখিবলৈ দিলে।

20 মিনিট পাছত, তিনিওটা শ্ৰেণীৰ পৰা ছাত্ৰ-ছাত্ৰী লৈ সানমিহলি সক্ষমতাৰ দল গঠন কৰি প্ৰতিটো দলকে কিছুমান বস্তু বিলাই দিলে; আৰু প্ৰতিটো দলকে বস্তুবোৰৰ দৈনন্দিন জীৱনত হোৱা ব্যৱহাৰৰ বিষয়ে লিখিব দিলে।

তাৰ পাছত, প্ৰতিটো দলে তেওঁলোকৰ লিখনিবোৰ উপস্থাপন কৰিলে আৰু সকলোৱে সেইবোৰ আলোচনা কৰিলে।

ওপৰৰ উদাহৰণৰ পৰা আপুনি অনুমান কৰিব পাৰিলে কিদৰে বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতিত শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰী ব্যৱহাৰ কৰি দলীয় আৰু গাইগুটীয়া কাৰ্য উৎসাহিত কৰিব পাৰি আৰু

সকলো ছাত্ৰ-ছাত্ৰীকে অৰ্থপূৰ্ণ শিকন কাৰ্যত ব্যস্ত ৰাখিব পাৰি।

শিকন পৰিবেশৰ বাবে পৰিকল্পনা :

এক-শ্রেণীক পৰিস্থিতিৰ শিক্ষণ-শিকনৰ বাবে পাঠ পৰিকল্পনা কৰাটো আপুনি ইতিমধ্যে শিকিছে। অৱশ্যে, বহু-শ্রেণীক পৰিস্থিতিৰ শিক্ষণৰ পৰিকল্পনা কৰাৰ আগতে আপুনি শ্রেণীটো সজাই ল'ব লাগে, ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বাঞ্ছিত দল গঠন কৰিব লাগে, আৰু অনুকূল শিকন পৰিবেশ সৃষ্টি কৰিব লাগে। এইটো দৰকাৰ কাৰণ বহু-শ্রেণীক শিক্ষণৰ বাবে এইবোৰ অতি প্ৰয়োজনীয়। সেই কাৰণে, বহু-শ্রেণীক শিক্ষণৰ পৰিকল্পনাক 'শিক্ষণ-শিকন পৰিকল্পনা' বা 'পাঠ পৰিকল্পনা' কোৱাৰ সলনি 'শিকন পৰিস্থিতিৰ পৰিকল্পনা' বোলা হয়। বহু-শ্রেণীক শিক্ষকে শিকন পৰিস্থিতিৰ পৰিকল্পনা কৰাৰ বাবে তলত দিয়া কাৰ্যবোৰ কৰিব লাগে।

- বহু-শ্রেণীক শিক্ষণত কোনবোৰ শ্ৰেণী-অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব সেইটো নিশ্চিতকৰণ
- বহু-শ্রেণীক শিক্ষণ সূচল কৰাৰ বাবে কি ধৰণৰ দলীয়কৰণ প্ৰয়োজন সেইটো বুজি পোৱা।
- পাঠবোৰৰ সাপ্তাহিক বা মাহেকীয়া স্কীম প্ৰস্তুতি য'ত একে সময়তে কোন শ্ৰেণী/শ্ৰেণীবোৰত কি কি বিষয় শিকাৰ তাৰ উল্লেখ থাকিব।
- একেটা শ্ৰেণীকোঠাতে বিভিন্ন শ্ৰেণীবোৰৰ যথাযথ বহা ব্যৱস্থা নিশ্চিতকৰণ।
- যথাযথ সংখ্যক প্ৰয়োজনীয় শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰী সংগ্ৰহ/প্ৰস্তুত কৰি শিক্ষণ-শিকন কোণত ৰখা।
- উদ্দেশ্য, পাঠ আদান-প্ৰদানৰ পদ্ধতি, শিক্ষণ ক্ৰিয়াকলাপ, মূল্যায়ন কৌশল আদি উল্লেখ থকা দৈনিক পাঠ পৰিকল্পনাৰ প্ৰস্তুতি।
- পাঠৰ প্ৰয়োজন অনুযায়ী সৰু দল গঠন।
- দলীয় আৰু গাইণ্ডটীয়া ক্ৰিয়াকলাপৰ বাবে শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰী চিহ্নিতকৰণ।
- পাঠৰ আৰম্ভণী, অভ্যসন, দৃটীকৰণ আৰু মূল্যায়নৰ বাবে ক্ৰিয়াকলাপ নিৰ্দিষ্টকৰণ।
- প্ৰতিটো ক্ৰিয়াকলাপত কিমান সময় নিয়োগ কৰিব তাৰ নিৰ্ধাৰণ।
- প্ৰতিটো দলৰ বাবে শিক্ষণ সময় নিৰ্ধাৰণ।
- পিছপৰা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক যাতে চোকা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে সহায় কৰে আৰু উচ্চ শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে যাতে নিম্ন শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক সহায় কৰে তাৰ নিশ্চিতকৰণ।
- যথাযথ সময় বিৰতিৰ পাছত প্ৰতিটো দলকে প্ৰকল্প দিয়া।
- গাইণ্ডটীয়া ক্ৰিয়াকলাপ সম্পাদন নিশ্চিতকৰণ।
- শিকাৰৰ শিকন আহৰণ মূল্যায়ন কৰাৰ বাবে মূল্যায়ন কৌশল স্থিৰকৰণ।

গতিকে, বহু-শ্রেণীক শিক্ষণৰ পৰিকল্পনাত সময়ৰ যথাযথ ব্যৱস্থাপনা কৰাৰ বাবে আৰু শ্ৰেণীবোৰত তেওঁৰ উপস্থিতিৰ অনুভৱ নিশ্চিত কৰিবলৈ শিক্ষকগৰাকীয়ে সংশ্লিষ্ট শ্ৰেণীকেইটাৰ সম্পূৰ্ণ সাৱধানতা ল'ব লাগে।

7.2.3 বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষণৰ বাবে সময় তালিকাৰ পৰিকল্পনা

প্ৰায়েই দেখা যায় যে শ্ৰেণী এটাত আপুনি আটাইবোৰ বিষয় পঢ়ুৱাব লগা হয়। অৱশ্যে বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষণ পৰিস্থিতিত আপুনি এটা মূল বিষয়বস্তু আৰু কিছু নিৰ্বাচিত ক্ৰিয়াকলাপ বাচি ল'ব পাৰে। যিহেতু বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতিত আপুনি সদায়ে সময়ৰ হেঁচাত থাকে, সেয়েহে উপলব্ধ সময়ৰ সৰ্বাধিক ব্যৱহাৰ নিশ্চিত কৰিবলৈ আপুনি সময় তালিকাৰ পৰিকল্পনা কৰা দৰকাৰ। যেতিয়া আপুনি তিনিটা শ্ৰেণী একে সময়তে চম্ভালিব লগা হয়, তেতিয়া আপুনি মণিটৰ বা চোকা ছাত্ৰ-ছাত্ৰী; ক্ৰিয়াকলাপ, শিকন সামগ্ৰী, স্ব-অধ্যয়ন সামগ্ৰী আদিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিব লগা হয়। আপুনি কিদৰে মণিটৰ সহায় ল'ব, শিকন ক্ৰিয়াকলাপ ব্যৱহাৰ কৰিব আদি এই আটাইবোৰ কথা আপুনি কৰা পৰিকল্পনাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে। এঘণ্টা সময়ৰ শিক্ষণ-শিকনৰ বাবে আপুনি তলত দিয়াৰ দৰে পৰিকল্পনা কৰিব পাৰে, য'ত সময়ৰ বিভাজনটো উদাহৰণ হিচাপেহে দেখুওৱা হৈছে—

চোকা

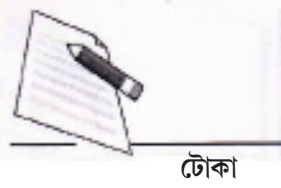
এঘণ্টা সময়ৰ বিভাজন	তৃতীয় শ্ৰেণী	প্ৰথম শ্ৰেণী	দ্বিতীয় শ্ৰেণী
প্ৰথম 20 মিনিট	শিক্ষক	মণিটৰ	স্ব-অধ্যয়ন
দ্বিতীয় 20 মিনিট	স্ব-অধ্যয়ন	শিক্ষক	মণিটৰ
শেষৰ 20 মিনিট	মণিটৰ	স্ব-অধ্যয়ন	শিক্ষক

তিনিটা শ্ৰেণীৰ বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষণৰ বাবে পৰিকল্পনা কৰোতে আপুনি মনত ৰখা দৰকাৰ যে আপুনি এটা শ্ৰেণীত শিক্ষণ দি থকা সময়ত মণিটৰ আৰু স্ব-অধ্যয়নত নিয়োগ কৰা শ্ৰেণী দুটাত আপোনাৰ নিৰীক্ষণ অব্যাহত ৰাখিব লাগে।

বিভিন্ন শ্ৰেণীত একেটা বিষয়ৰ শিক্ষণ-শিকন :

এইটো আগতেই উল্লেখ কৰা হৈছে যে যদি আপুনি একে সময়তে দুটা বা তিনিটা শ্ৰেণীত শিক্ষণ দিব লগা হয়, তেতিয়া আপুনি দুটা ক্ৰমিক শ্ৰেণীৰ দায়িত্ব লোৱাটো বেছি ভাল। কিয়নো, দুটা ক্ৰমিক শ্ৰেণীৰ বিষয়বস্তুৰ সাদৃশ্যতা আৰু অবিচ্ছিন্নতা থাকে যাৰ বাবে বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষণ চম্ভালাত সুবিধা হয়। আমি উদাহৰণস্বৰূপে প্ৰথম, দ্বিতীয় আৰু তৃতীয় শ্ৰেণীত একে সময়তে গণিতৰ 'সংখ্যা' শিক্ষণটো লও আহক।

গণিতৰ পাঠ্যপুথি অনুযায়ী প্ৰথম শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে 1-100লৈ সংখ্যা গণনাৰ অৰ্হতা আহৰণ কৰিব লাগে; দ্বিতীয় শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে 10-99 লৈ অংকৰ স্থানীয় মান আৰু সৰু সংখ্যা, ডাঙৰ সংখ্যাৰ অৰ্হতা আহৰণ কৰিব লাগে; তৃতীয় শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে 1000 লৈ থকা সংখ্যাবোৰৰ অংকবোৰৰ স্থানীয় মান আৰু সৰু, ডাঙৰ সংখ্যাৰ অৰ্হতা আহৰণ কৰিব লাগে। আপোনাৰ দায়িত্ব হ'ল কেনেদৰে আপুনি তিনিওটা শ্ৰেণীতে একে সময়তে 'সংখ্যা' শিকাব যাতে

প্রতিটো শ্রেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে তেওঁলোকৰ অৰ্হতা আহৰণ কৰিব পাৰে।

তলৰ উদাহৰণটোত একে সময়তে তিনিটা শ্রেণীত বিষয়বস্তুটোৰ শিক্ষণ ব্যাখ্যা কৰা হৈছে।

- শিক্ষকে প্রথমতে ব্লেক ব'ৰ্ডত কাষৰ চিত্ৰত দেখুওৱাৰ দৰে নটা ঘৰ বনাই ঘৰকেইটাত 1-9 লৈ সংখ্যা কেইটা লিখিব।
- শিক্ষকে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক সংখ্যাকেইটাৰ মাজত থকা সম্পৰ্ক বিচাৰিবলৈ দিব। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে ঘৰকেইটা নিৰীক্ষণ কৰিব, নিজৰ ভিতৰত আলোচনা কৰিব আৰু সিদ্ধান্তত উপনীত হ'ব যে থিয়কৈ বা পথালিকৈ সংখ্যা তিনিটা যোগ কৰিলে যোগফল 15 হ'ব।
- নিজকে 10 মিনিটমান আলোচনা কৰি তলত দিয়া কাৰ্যবোৰ কৰিবলৈ বুজাই দিব—

1	6	8
5	7	3
9	2	4

প্রথম শ্রেণী : ঘৰবোৰত থকা অংকবোৰ ব্যৱহাৰ কৰি যিমান সংখ্যক সম্ভৱ সিমানটা দুটা অংকৰ সংখ্যা লিখিবলৈ দিব (ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে 15 মিনিট সময়ত কামটো কৰিব)

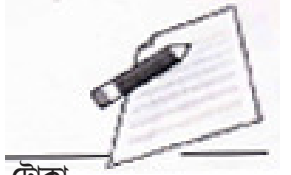
দ্বিতীয় শ্রেণী: (i) ওচৰা-ওচৰি ঘৰবোৰৰ অংক ব্যৱহাৰ কৰি যিমান সংখ্যক সম্ভৱ সিমানটা দুটা অংকৰ সংখ্যা লিখি সেইবোৰ উৰ্ধ্বক্রমত সজাবলৈ দিব।
(ii) 10টা দুটা অংক বিশিষ্ট সংখ্যাৰ অংকবোৰৰ স্থানীয় মান লিখিবলৈ দিব। (ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে 20 মিনিট সময়ত কামটো কৰিব)।

তৃতীয় শ্রেণী : (i) ঘৰবোৰৰ অংক ব্যৱহাৰ কৰি যিমান সংখ্যক সম্ভৱ সিমানটা তিনি অংক বিশিষ্ট সংখ্যা লিখি সেইবোৰ অধঃক্রমত সজাব।
(ii) 10টা তিনিটা অংক বিশিষ্ট সংখ্যাৰ অংকবোৰৰ স্থানীয় মান লিখিবলৈ দিব। (ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে 20 মিনিট সময়ত কামটো কৰিব)।

গতিকে বহু-শ্রেণীক পৰিস্থিতিত একেটা বিষয় পঢ়ুৱাটো সম্ভৱ। এনে অৱস্থাত, আপুনি এটা উমৈহতীয়া ক্ৰিয়াকলাপেৰে আৰম্ভ কৰি শ্রেণী অনুযায়ী ভিন ভিন কাৰ্য দিয়ক। বহু-শ্রেণীক পৰিস্থিতিত একেটা বিষয় শিকোৱাৰ কিছুমান সুবিধা আছে যিবোৰ হ'ল—

- শিক্ষকে তেওঁৰ শ্রেণীবোৰত কিমান সহায় আৰু কোন সময়ত সহায় কৰিব পাৰিব সেইটো তেওঁ সহজে নিৰ্ধাৰণ কৰি ল'ব পাৰে।
- যিহেতু বিভিন্ন শ্রেণীত একেটা বিষয়কে শিকোৱা হয়, সেয়েহে শিক্ষকে প্ৰায়েই একেটা শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰীক বিভিন্ন শ্রেণীবোৰৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰে।
- একোটা শ্রেণী/দলৰ ভাল পাৰদৰ্শী ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে দলটোৰ বা আনটো দলৰ নিম্ন পাৰদৰ্শী ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক মণিটৰ হিচাপে সহায় কৰিব পাৰে।

- এটা দলৰ শিক্ষণ-শিকন ক্ৰিয়াকলাপে আন দলৰ ক্ৰিয়াকলাপ সূচল কৰে।
- আটাইবোৰ শ্ৰেণীতে একে সময়তে একেটা বিষয় পঢ়োৱা বাবে এনে যেন দেখি যে এটা শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে বিভিন্ন কাৰ্য সমূহ সহযোগিতাবে কৰি আছে।

টোকা

বিভিন্ন শ্ৰেণীত বিভিন্ন বিষয়ৰ শিক্ষণ-শিকন :

বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতিত বিভিন্ন শ্ৰেণীত বিভিন্ন বিষয় একেটা সময়ত শিকাবলগীয়াও হয়। উদাহৰণ স্বৰূপে, বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষক এগৰাকীয়ে প্ৰথম শ্ৰেণীত পৰিৱেশ অধ্যয়নৰ পাঠ (ধৰক, বিভিন্ন মানুহৰ বৃত্তি); দ্বিতীয় শ্ৰেণীত ভাষাৰ পাঠ (ধৰক, যুক্তাক্ষৰ বাছি উলিওৱা); তৃতীয় শ্ৰেণীত গণিতৰ পাঠ (ধৰক, তিনি অংক বিশিষ্ট সংখ্যাৰ পূৰণ) শিকাব লগা হ'ব পাৰে। এইটো পৰিস্থিতিত বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষণৰ পৰিচালনাটো আগত আলোচনা কৰাতকৈ সম্পূৰ্ণ বেলেগ।

বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষকে ভালদৰে শিক্ষণৰ ব্যৱস্থা কৰাৰ বাবে তলত দিয়াবোৰ কৰা প্ৰয়োজন :

- আৰম্ভণীতে, শ্ৰেণীবোৰত শিকন পৰিৱেশ এটা সৃষ্টি কৰিবলৈ এটা উমৈহতীয়া অভিৰোচনমূলক ক্ৰিয়াকলাপ ল'ব পাৰে।
- পাচত, প্ৰতিটো শ্ৰেণীৰ বাবে এজনকৈ মণিটৰ বাছি দি তেওঁলোকক শ্ৰেণীবোৰৰ নিয়মানুৰ্ভিতা বজাই ৰখাৰ দায়িত্ব দিব পাৰে।
- কৰিবলগীয়া শিকন ক্ৰিয়াকলাপ দৃষ্টিত ৰাখি প্ৰতিটো শ্ৰেণীৰ বহা ব্যৱস্থা বেলেগ বেলেগ কৰিব পাৰে।
- যেতিয়া এটা শ্ৰেণীত শিকাই থকা হয়, তেতিয়া আনবোৰ শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক তেওঁলোকৰ শিকণীয় অৰ্থপূৰ্ণ ক্ৰিয়াকলাপত ব্যস্ত ৰাখিব লাগে।
- প্ৰয়োজন সাপেক্ষে শিক্ষকজনে শ্ৰেণীবোৰৰ ক্ৰিয়াকলাপ নিৰীক্ষণ কৰি মতামত আগবঢ়াব লাগে। ইয়াৰ উপৰি ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ শিকন অসুবিধা আঁতৰ কৰিবলৈ তেওঁ প্ৰত্যক্ষ শিক্ষণো দিব পাৰে।
- যেতিয়া তিনিটা শ্ৰেণীৰ বাবে শিক্ষণ দিয়াৰ প্ৰয়োজন হয়, তেতিয়া শিক্ষকে এটা শ্ৰেণীত এটা নতুন পাঠ শিকাব লাগে আৰু বাকী দুটাত অভ্যসন ক্ৰিয়াকলাপ দিব লাগে। এইটো কৰিলে, শিক্ষকে সংশ্লিষ্ট শ্ৰেণীটোক ভালদৰে শিকাব পাৰে আৰু আন শ্ৰেণীবোৰক অৰ্থপূৰ্ণ কাৰ্যত ব্যস্ত ৰাখিব পাৰে। আটাইকেইটা শ্ৰেণীত নতুন পাঠ পঢ়োৱাটো শিক্ষক আৰু শিকাৰ উভয়ৰে বাবে অসুবিধাজনক; আৰু সময়ৰ যথাযথ প্ৰয়োগো নিশ্চিত কৰিব নোৱাৰি।

গতিকে এজন বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষকে এনেধৰণৰ কৌশল লৈ বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতি চম্ভালিব পাৰে। কিন্তু এইটো কৰিবলৈ যাওতে তেওঁ যথেষ্ট পৰিকল্পনা কৰিব লাগে, পাঠ-প্ৰাসংগিক শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰী গোটাব লাগে আৰু সহযোগিতামূলক দলীয় কাৰ্য আৰু গাইণ্ডটীয়া কাৰ্য নিশ্চিত কৰিব লাগে।

টোকা

অৱশ্যে এই পদ্ধতিত কিছু অসুবিধাও আছে যিবোৰ হ'ল—

- এটা শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মাজতহে আন্তঃক্ৰিয়া হয় আৰু ই আন শ্ৰেণীৰ ক্ৰিয়াকলাপত বাধা সৃষ্টি কৰিব পাৰে।
- যিহেতু বিভিন্ন শ্ৰেণীত বিভিন্ন বিষয় পঢ়োৱা হৈছে, সেয়েহে প্ৰতিটো শ্ৰেণীৰ শিক্ষণ-শিকন প্ৰক্ৰিয়া চলাবৰ বাবে অধিক সংখ্যক বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰীৰ প্ৰয়োজন হয়।

কাৰ্যত : শিক্ষকৰ বাবে এনে অধিক সংখ্যক শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰী যোগাৰ কৰাটো কঠিন কাম।

- এটা শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে আন শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক সহায় কৰাটো সদায় সম্ভৱ নহয়।

ক্ৰিয়া কলাপ - 5

বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষণৰ বিভিন্ন দিশ, ইয়াৰ পৰিকল্পনা আৰু ব্যৱস্থাপনা জনাৰ পাছত আপুনি এটা বহু শ্ৰেণীক পৰিস্থিতি কল্পনা কৰি তাৰ বিভিন্ন দিশবোৰ এক-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতিৰ সৈতে তুলনা কৰিবলৈ চেষ্টা কৰক। দুয়োটা পৰিস্থিতিৰ প্ৰভেদবোৰ লিখক।

.....

.....

.....

আপোনাৰ তালিকাখন তলত দিয়াখনৰ সৈতে তুলনা কৰক :

এক-শ্ৰেণীক	বহু-শ্ৰেণীক
(i) এটা শ্ৰেণীৰ বাবে এজন শিক্ষক	(i) একাধিক শ্ৰেণীৰ বাবে এজন শিক্ষক
(ii) প্ৰতিটো শ্ৰেণীৰ বাবে একোটা শ্ৰেণীকোঠা	(ii) একাধিক শ্ৰেণীৰ বাবে এটা কোঠা
(iii) ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মাজৰ আন্তঃক্ৰিয়া আৰু সহযোগিতা কম	(iii) ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মাজৰ আন্তঃক্ৰিয়া আৰু সহযোগিতা বেছি।
(iv) দলত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ অভিজ্ঞতাৰ পৰিসৰ, ভিন্নতা সীমিত। সেয়েহে সীমিত অভিজ্ঞতাৰহে বিনিয়ম হয়।	(iv) বহু-শ্ৰেণীৰ দল হোৱা বাবে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ অভিজ্ঞতাৰ পৰিসৰ, ভিন্নতা অসীমিত। সেয়েহে অধিক অভিজ্ঞতাৰ বিনিয়ম হয়।
(v) ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ অনুভৱ থাকে যে শিক্ষকে	(v) ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে পৰস্পৰে সহায় কৰে।

টোকা

<p>সময়ত তেওঁলোকক সহায় কৰিব। গতিকে সমস্যাৰ সন্মুখীন হ'লে শিকনৰ সহায় লয়। ফলত শিক্ষকৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰা মানসিকতা বৃদ্ধি পায়।</p>	<p>তেওঁলোকেভাৱে- সহায় কৰিব পৰা নিশ্চয় কোনোবা আছে।</p>
<p>(vi) পৰিস্থিতিটো খুবেই আনুষ্ঠানিক</p>	<p>(vi) পৰিস্থিতিটো সম্পূৰ্ণৰূপে অনানুষ্ঠানিক।</p>
<p>(vii) শ্ৰেণীকোঠাৰ পৰিস্থিতিটোত শিক্ষকৰ আধিপত্য অহাৰ সম্ভাৱনা থাকে।</p>	<p>(vii) ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে শ্ৰেণীকোঠা পৰিচালনা কৰে। গতিকে শিক্ষকৰ আধিপত্য কম</p>
<p>(viii) এইটো বিশ্বাস কৰা হয় যে তিনিটা স্তৰৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰী থাকে- ভাল, মধ্যমীয়া আৰু দুৰ্বল।</p>	<p>(viii) ভাল, মধ্যমীয়া, দুৰ্বলৰ নিচিনা স্তৰ নাথাকে। আনকি নিজৰ শ্ৰেণী সম্পৰ্কেও অনুভৱ নহয়। সকলো ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে ভাবে যে তেওঁলোক একেটা শ্ৰেণী বা দলৰ।</p>
<p>(ix) উচ্চ শ্ৰেণীৰ বেছি বয়সৰ লগত নিম্ন শ্ৰেণীৰ কম বয়সৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বন্ধুত্ব গঢ়াৰ সুবিধা নাই।</p>	<p>(ix) উচ্চ শ্ৰেণীৰ বেছি বয়সৰ লগত নিম্ন শ্ৰেণীৰ কম বয়সৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বন্ধুত্ব গঢ়াৰ সুবিধা বেছি।</p>
<p>(x) স্তৰ অনুযায়ী দল গঠনত অধিক গুৰুত্ব দিয়া হয়।</p>	<p>(x) সামাজিক দল গঠনত অধিক গুৰুত্ব দিয়া হয়।</p>
<p>(xi) শিক্ষকে শ্ৰেণীটোত গোটেই সময় খিনিৰ বাবে উপস্থিত থকাটো বাধ্য হয়। গতিকে এটা নিয়মিত গঠনৰ শিকন ঘটে।</p>	<p>(xi) শিক্ষকে যিহেতু শ্ৰেণীত সম্পূৰ্ণ সময়ৰ বাবে নাথাকে, সেয়েহে স্ব- শিকনৰ সুবিধা থাকে, আৰু শিকন আহৰণো হয়।</p>

7.3 বহু-স্তৰীয় পৰিস্থিতি

শিক্ষক হিচাপে, আপুনি এক-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতি আৰু এক-শ্ৰেণীক শিক্ষণৰ সৈতে অভ্যস্ত; তথা এক-শ্ৰেণীক শিক্ষণ ফলপ্ৰসুভাৱে সংগঠিত আৰু পৰিচালনা কৰাৰ ক্ষেত্ৰত আপোনাৰ বিস্তৃত অভিজ্ঞতাও আছে। আপুনি বোধহয় লক্ষ্য কৰিছে যে এক-শ্ৰেণীক বা বহু শ্ৰেণীক পৰিস্থিতিৰ প্ৰতিটো শ্ৰেণীতে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ পৰস্পৰৰ মাজত শিকন প্ৰয়োজনীয়তা, শিকন ক্ষমতা, ৰুচী, দৃষ্টিভংগী, অভিৰোচন আদিৰ ক্ষেত্ৰত পাৰ্থক্য থাকে।

টোকা

বহু-শ্রেণীক আৰু বহু-স্তৰীয় পৰিস্থিতিৰ ব্যৱস্থাপনা

উদাহৰণ স্বৰূপে, আপুনি বোধহয় তলত দিয়াবোৰ দেখিবলৈ পাইছে।

- এগৰাকী ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে কোনো এটা বিষয়বস্তু/বিষয় শিকোতে কম সময় লয়, আনহাতে আন এজনে সেই একেটা বিষয়বস্তু/বিষয়ৰ বাবে অধিক সময় লয়।
- এগৰাকী ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ শিকন আহৰণ বেছি হ'ব পাৰে আৰু আন কাৰোবাৰ কম হ'ব পাৰে।

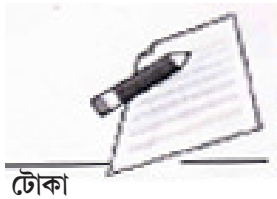
আন কথাত ক'বলৈ গ'লে একোজন ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ নিজস্ব ধাৰা আছে; আনৰ তুলনাত প্ৰতিজনৰে শিকনৰ বেগ আৰু শিকন পাৰদৰ্শিতা বেলেগ বেলেগ। সেয়েহে এটা শ্ৰেণীত বিভিন্ন স্তৰৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰী পোৱা যায়। শ্ৰেণী এটাত বিভিন্ন স্তৰৰ শিকন ক্ষমতাৰ (ভাল, মধ্যমীয়া আৰু দুৰ্বল) ছাত্ৰ-ছাত্ৰী থকা কথাতোক বহু-স্তৰীয় পৰিস্থিতি বোলা হয়।

তলৰ উদাহৰণটো চাওক—

এগৰাকী শিক্ষকে ভাল, মধ্যমীয়া আৰু দুৰ্বল ছাত্ৰ-ছাত্ৰী থকা বহু-স্তৰীয় পৰিস্থিতিত পাঠ দান কৰিছিল। তেওঁ মধ্যমীয়া ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক বিবেচনা কৰি পাঠ টোকা প্ৰস্তুত কৰিছিল। ভাল ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে শিকন কাৰ্যটো নিৰ্ধাৰিত সময়তকৈ আগতেই ক্ষিপ্ৰতাৰে সম্পূৰ্ণ কৰিলে, আৰু পৰৱৰ্তী কাৰ্যৰ বাবে শিক্ষকৰ নিৰ্দেশনালৈ অপেক্ষা কৰি থাকিল। আনহাতে লেহেমীয়া ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে কাৰ্যটো সম্পূৰ্ণ কৰাৰ বাবে শিক্ষকৰ পৰা অধিক সময় বিচাৰিলে। ইয়াৰ পৰা দেখা গ'ল যে শিক্ষকে চোকা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বাবে অতিৰিক্ত কোনো শিকন কাৰ্য পৰিকল্পনাও কৰা নাছিল তথা লেহেমীয়াসকলৰ বাবে অতিৰিক্ত সময়ো পৰিকল্পনা কৰা নাছিল। এই পৰিস্থিতিত তেওঁ সময় ব্যৱস্থাপনাৰ কোনো পৰিকল্পনা কৰা নাছিল। শিক্ষক হিচাপে উচ্চ পাৰদৰ্শী তথা নিম্ন পাৰদৰ্শী উভয় ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বাবে যথাযথভাৱে সময় পৰিচালনা কৰাটো খুব প্ৰয়োজন।

বহু-স্তৰীয় পৰিস্থিতিৰ বহুতো গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ আছে। আমি এইবোৰ বিবেচনা কৰি সেইবোৰ চম্ভালা কৌশলবোৰ শিকোঁ আহক। বহু-স্তৰীয় পৰিস্থিতি আৰু বহু-স্তৰীয় শিক্ষণ তলত দিয়া কাৰণবোৰৰ বাবে উদ্ভৱ হয় —

- ফলপ্ৰসূ শিক্ষণ-শিকন সূচল কৰাৰ বাবে যেতিয়া আপুনি এক-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতিৰ শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক সমক্ষমতাৰ দলত বিভক্ত কৰিবলগীয়া হয়। উদাহৰণ স্বৰূপে, শ্ৰেণী এটাত ধৰক 30-40 টা ছাত্ৰ-ছাত্ৰী আছে। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ শিকন ক্ষমতা অনুযায়ী আপুনি তেওঁলোকক কমেও তিনিটা দল/স্তৰত ভগাব পাৰে। আপুনি আগবঢ়া ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক প্ৰথম দলত, মধ্যমীয়াখিনিক দ্বিতীয় দলত আৰু দুৰ্বল (লেহেমীয়া)খিনিক তৃতীয় দলত ৰাখিব পাৰে। এনে ক্ষেত্ৰত প্ৰথম দলৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে তৃতীয় দলতকৈ ক্ষিপ্ৰতাৰে শিকন আহৰণ কৰিব। এনেকুৱা শ্ৰেণীক সম-ক্ষমতাৰ সৰু তিনিটা শ্ৰেণী হিচাবে গণ্য কৰিব পাৰি। আন কথাত, প্ৰতিটো এক-

টোকা

শ্রেণীক শ্রেণীত বহু-স্তৰীয় পৰিস্থিতি থাকে। ইয়াৰোপৰি, শিক্ষকে ভিন ভিন শিকন সক্ষমতা, অৰ্হতা, দৃষ্টিভংগী, ৰুচী আদি থকা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীও পাব পাৰে; যিয়ে এক বহু-শ্রেণীক পৰিস্থিতিৰ সৃষ্টি কৰে।

- আপুনি যেতিয়া বহু-শ্রেণীক পৰিস্থিতি চম্ভালে তেতিয়া বহু-স্তৰীয় পৰিস্থিতিও উদ্ভৱ হ'ব পাৰে। উদাহৰণ স্বৰূপে, ধৰক আপুনি একে সময়তে তিনিটা শ্রেণীত (প্ৰথম, দ্বিতীয় আৰু তৃতীয় শ্রেণী) শিক্ষণ-শিকন পৰিচালনা কৰিছে। তিনিওটা শ্রেণীৰ প্ৰতিটোতে তিনিটা স্তৰৰ শিকাৰ আছে। গতিকে আপুনি বহু-স্তৰীয় বহু-শ্রেণীক পৰিস্থিতিৰ সন্মুখীন হৈছে। দৰাচলতে, বহু-শ্রেণীক পৰিস্থিতি একোটা বহু-স্তৰীয় পৰিস্থিতিও। সেয়েহে ক'ব পাৰি এক-শ্রেণীক, বহু-শ্রেণীক উভয় পৰিস্থিতিতে বহু-স্তৰীয় পৰিস্থিতি থাকে। অৱশ্যে এক-শ্রেণীক পৰিস্থিতিত শিক্ষকে বহু-স্তৰীয় পৰিস্থিতি চম্ভালনাৰ সুবিধা বেছি পায়। বহু-শ্রেণীকত এই সুবিধা কম হয় যিহেতু তেওঁ বিভিন্ন শ্রেণী চম্ভালিব লাগে।

7.3.1 বহু-স্তৰীয় পৰিস্থিতিৰ দিশসমূহ

আমি জানো যে যথাসংখ্যক শিক্ষক আৰু শ্ৰেণীকোঠাৰ অভাৱৰ বাবেই বহু-শ্রেণীক পৰিস্থিতি উদ্ভৱ হয়। কিন্তু এক-শ্রেণীক তথা বহু-শ্রেণীক উভয় পৰিস্থিতিতে বহু-স্তৰীয় পৰিস্থিতি সদায়েই থাকে।

তলত বহু-স্তৰীয় পৰিস্থিতিৰ কিছুমান গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ উল্লেখ কৰা হ'ল—

- শ্ৰেণী এটাত অধিকাংশই মধ্যমীয়া শিকন সক্ষমতাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰী থাকে। তুলনামূলকভাৱে কম সংখ্যক উচ্চ আৰু নিম্ন সক্ষমতাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰী থাকে। সাধাৰণতে মধ্যমীয়া ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক দৃষ্টিত ৰাখি পাঠ্যক্ৰমৰ বিষয়বস্তু সাপেক্ষে পাঠ পৰিচালনাৰ পৰিকল্পনা আৰু ৰূপায়ণ কৰা হয়। ফলত উচ্চ আৰু নিম্ন সক্ষমতাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ বাবে ই লাভজনক নহয় আৰু ই তেওঁলোকৰ শিকন ধাৰা ব্যহত কৰে। গতিকেই মধ্যমীয়াসকলৰ লগতে কেনেকৈ বাকী দুটা স্তৰৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ শিকন প্ৰয়োজনীয়তা পূৰ কৰিব পাৰি সেইটো শিক্ষকৰ বাবে এক প্ৰত্যাহ্বানমূলক কাম।
- সক্ষমতাৰ মূল্যাংকনৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ দলীয়কৰণে (সমসত্ত্ব অৰ্থাৎ একে সক্ষমতাৰ দলীয়কৰণ) তেওঁলোকক শিকন অৰ্হতা আহৰণ কৰিবলৈ নিজৰ নিজৰ শিকন বেগেৰে আগবঢ়াত সহায় নকৰে। যিহেতু উচ্চ শিকন সক্ষমতাৰ দলৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে আন দলবোৰক লক্ষ্য কৰি প্ৰদান কৰা শিক্ষণ-শিকন প্ৰক্ৰিয়াত বেছি আকৰ্ষণ অনুভৱ নকৰে।
- বহু-শ্রেণীক পৰিস্থিতিত এক উমৈহতীয়া পাঠ্যপুথিক শিক্ষণৰ কেন্দ্ৰ বিন্দু হিচাপে লোৱা প্ৰক্ৰিয়াই ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক উপকৃত নকৰে।

টোকা

- বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষকৰ বাবে একে সময়তে বিভিন্ন শ্ৰেণীৰ বিভিন্ন শিকন পৰ্যায়ৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ শিকন প্ৰয়োজন পূৰ কৰাটো এক কঠিন কাম।
- বহু-স্তৰীয় পৰিস্থিতিৰ বাবে উপযুক্ত শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰী আৰু সমল সামগ্ৰী প্ৰস্তুত কৰাটো নিঃসন্দেহে শিক্ষকৰ বাবে কঠিন কাম।

7.3.2 বহু-স্তৰীয় পৰিস্থিতি পৰিচালনাৰ কৌশল

বহু-স্তৰীয় পৰিস্থিতি পৰিচালনা কৰাৰ কিছুমান কৌশল হ'ল—

- শ্ৰেণীত শিক্ষণ আৰম্ভ কৰাৰ আগতেই গাইণ্ডটীয়া ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ প্ৰয়োজনবোৰ চিনাক্ত কৰি ল'ব লাগে।
- শিকন স্তৰ নিৰ্বিশেষে সকলো ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক তেওঁলোকৰ নিজৰ নিজৰ শিকন বেগেৰে শিকন লোৱা ব্যৱস্থা ৰাখিব লাগে।
- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ পছন্দ আৰু দলত তেওঁলোকৰ স্বেচ্ছামূলক অংশগ্ৰহণক উৎসাহিত কৰিব লাগে।
- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে কোনো দলত থাকি কাম কৰিব খোজাটো মানি ল'ব লাগে। নতুন দলীয়কৰণ জোৰকৈ জাপি দিব নালাগে।
- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক গাইণ্ডটীয়া শিকন বেগেৰে শিকন ল'ব দিব লাগে।
- গাইণ্ডটীয়া শিকন সূচল কৰাৰ বাবে সমনীয়া শিকন চলাব লাগে।
- প্ৰতিটো স্তৰৰ বাবে সময় ফলপ্ৰসুভাৱে পৰিচালনা কৰিব লাগে।

তলত দিয়া কাৰ্যবোৰে বহু-স্তৰীয় পৰিস্থিতি ফলপ্ৰসুভাৱে পৰিচালিত হোৱাটো নিশ্চিত কৰে—

অসমসত্ত্ব দলীয়কৰণ : এক-শ্ৰেণীক আৰু বহু-শ্ৰেণীক পৰিস্থিতিৰ বহু-স্তৰীয় পৰিস্থিতি চম্ভালিবলৈ শিক্ষণ-শিকন কাৰ্যবোৰৰ বাবে অসমসত্ত্ব দল (সানমিহলি শিকন ক্ষমতাৰ দল) গঠন কৰা উচিত। অৱশ্যে, একোটা বিষয়বস্তুৰ শিক্ষণ আৰু মূল্যায়ন সম্পূৰ্ণ হোৱাৰ পাছত সম-ক্ষমতাৰ দল গঠন কৰি নিম্ন পাৰদৰ্শিতা দেখুওৱাসকলৰ বাবে নিদানমূলক পাঠ আৰু সামগ্ৰী আৰু উচ্চ-পাৰদৰ্শিতা দেখুওৱাবোৰৰ বাবে অধিক শিকনৰ পাঠ দিব লাগে। বহু-স্তৰীয় পৰিস্থিতি চম্ভালা শিক্ষকে ইয়াৰ বাবে উপযুক্ত আগতীয়া প্ৰস্তুতি কৰিব লাগে।

দলীয় আৰু গাইণ্ডটীয়া শিকনৰ দ্বাৰা শিকন দক্ষতা আহৰণ :

বহু-শ্ৰেণীক আৰু বহু-স্তৰীয় শিক্ষণৰ আটাইতকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ সমস্যা হৈছে কেনেকৈ গাইণ্ডটীয়া শিকাৰসকলে নিজৰ নিজৰ শিকন বেগেৰে শিকন দক্ষতা আহৰণ কৰিব পাৰে তাৰ উপায় উলিওৱা। এই ক্ষেত্ৰত 'ৰিশি ভেলি পদ্ধতি' নামেৰে জনা এক উদ্ভাৱনী কৌশল ৰিশি ভেলি শৈক্ষিক সমল প্ৰতিষ্ঠান (RIVER), অন্ধপ্ৰদেশে 1993 ত উদ্ভাৱন কৰিছে। এই পদ্ধতিৰ তাৎপৰ্য হ'ল দলীয় আৰু ব্যক্তিগত শিকনৰ জৰিয়তে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ

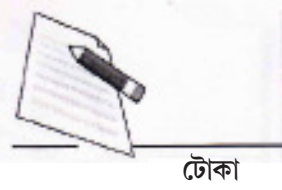
টোকা

শিকন দক্ষতা আহৰণ কৰোৱা। পদ্ধতিটো তলত চমুকৈ বৰ্ণোৱা হ'ল—

- প্ৰথমতে, প্ৰতিটো শ্ৰেণীৰ প্ৰতিটো বিষয়ৰ বাবে শিকন অৰ্হতাৰ এখন তালিকা বনাই সেইবোৰ নিৰ্দিষ্ট ক্ৰমত সজোৱা হয়।
- ক্ৰমত সজোৱা প্ৰতিটো অৰ্হতাকে একোটা স্তৰ হিচাপে ধৰা হয়। একোটা অৰ্হতা আহৰণ কৰাৰ পাছত শিকাৰুৱে পৰৱৰ্তী অৰ্হতা আহৰণ কৰিবলৈ পৰৱৰ্তী স্তৰলৈ যায়।
- এনেদৰে সজোৱা অৰ্হতাসমূহে একোটা শ্ৰেণীৰ একোটা বিষয়ৰ শিকন জখলা গঠন কৰে।
- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে একোটা অৰ্হতা আহৰণ কৰাৰ পাছত, পৰৱৰ্তী অৰ্হতা আহৰণ কৰিবলৈ কিছু সংখ্যক শিকন ক্ৰিয়াকলাপ কৰিব লাগে। ইয়াৰ বাবে, শিক্ষকে প্ৰথমে সম্পূৰ্ণ শ্ৰেণীটোৰ বাবে এক প্ৰস্তাৱনামূলক ক্ৰিয়াকলাপ কৰায়। এইটো সম্পূৰ্ণভাৱে শিক্ষকৰ দ্বাৰা পৰিচালিত। প্ৰস্তাৱনামূলক ক্ৰিয়াকলাপৰ পাছত অভ্যসন কাৰ্য, দৃঢ়ীকৰণ কাৰ্য, মূল্যায়ন কাৰ্য আদিৰ দৰে কাৰ্যবোৰ ক্ৰম অনুযায়ী দলীয় আৰু গাইগুটীয়াকৈ কৰিবলৈ দিয়া হয়। কোনটো কাৰ্য কোনসময়ত সম্পূৰ্ণভাৱে শিক্ষকৰ উপস্থিতিত, শিক্ষকৰ আংশিক উপস্থিতিত, সমনীয়াৰ সৈতে আৰু কাৰো সহায় নোলোৱাকৈ কৰিব তাৰ নিৰ্দেশনা স্পষ্টকৈ দিয়া হয়। ক্ৰিয়াকলাপবোৰৰ এনেকুৱা এটা শিকন স্তৰৰ পৰা আনটো শিকন স্তৰৰ ক্ৰমিক সজ্জাক 'শিকন জখলা' বোলে। আটাইবোৰ শিকন জখলা অবিৰত ক্ৰমত সজালে একোটা শ্ৰেণীৰ একোটা বিষয়ৰ শিকনৰ অবিৰত সমষ্টি পোৱা যায়।
- প্ৰতিটো বিষয়ৰ এনে শিকন সমষ্টিৰ তালিকাবোৰ শ্ৰেণীকোঠাত ৰখা হয়। দুটা ওচৰা-ওচৰি অৰ্হতাৰ মাজত কি কি শিকন কাৰ্য ক্ৰমত কৰিব লাগে তাক চিহ্নেৰে প্ৰকাশ কৰা থাকে।

7.4 সংক্ষিপ্ত কৰোঁ আহক

- বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষণ হ'ল এক পৰিস্থিতি য'ত এগৰাকী শিক্ষকে একে সময়তে একাধিক শ্ৰেণীত শিক্ষণ প্ৰদান কৰে।
- বিভিন্ন কাৰণত বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষণ জৰুৰী। তাৰ এটা কাৰণ হ'ল শিক্ষক আৰু শ্ৰেণীকোঠাৰ অভাৱ।
- কেৱল ভাৰততে বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষণ আৱদ্ধ নহয়। উন্নত দেশ তথা অনুন্নত দেশবোৰতো এইটো দেখা যায়।
- বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষকে বহুতো প্ৰত্যাহ্বানৰ সন্মুখীন হয়।
- বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষণত চাৰিটা দিশৰ ওপৰত অধিক মনোযোগ দিয়া হয়; সেইকেইটা হ'ল - শ্ৰেণীকোঠা সজোৱা, ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ দল গঠন, শিকন সামগ্ৰীৰ ব্যৱহাৰ আৰু উপযুক্ত পৰিকল্পনা।

- উপযুক্ত বহা ব্যৱস্থাতহে বহু-শ্রেণীক শিক্ষণ ফলদায়ক হয়।
- এক-শ্রেণীক পৰিস্থিতিৰ সৈতে বহু-স্তৰীয় শিক্ষণ জড়িত।
- বহু-স্তৰীয় শিক্ষণৰ প্ৰধান চাৰিটা দিশ হ'ল— ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ দল গঠন; শিকন সামগ্ৰী নিৰ্বাচন আৰু প্ৰয়োগ; ত্ৰিফালাপ আৰু ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ অংশগ্ৰহণ আৰু শ্ৰেণীকোঠা সংগঠন।
- উচ্চ পাৰদৰ্শিতা, মধ্যমীয়া পাৰদৰ্শিতা আৰু নিম্ন পাৰদৰ্শিতা (লেহেমীয়া) শিকাৰৰ বাবে ত্ৰিফালাপ পৰিকল্পনা কৰি লোৱাটো দৰকাৰ।
- পাঠবোৰৰ এনেদৰে পৰিকল্পনা কৰিব লাগে যাতে প্ৰতিটো শিকাৰৰে কোনো শিকন কাৰ্যত জড়িত হ'ব পাৰে।
- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে এজনে আনজনৰ পৰা শিকাৰ সুবিধা থাকিব লাগে।
- যদি বহু-শ্রেণীক বহু-স্তৰীয় শিক্ষক এগৰাকীৰ উদ্ভাৱনী কৌশল থাকে, তেওঁৰ কাৰ্য সম্পৰ্কে জ্ঞান থাকে আৰু যথাযথ পৰিকল্পনা আৰু পৰিচালনা কৰা দক্ষতা থাকে, তেন্তে এই ব্যৱস্থাৰ দ্বাৰা ভাল ফলাফল পাব পাৰি।

7.5 আপোনাৰ শিকন মূল্যায়নৰ বাবে আৰ্হি উত্তৰ

মূল্যায়ন - 1 : শ্ৰেণীকোঠাৰ অৱস্থা তলত দিয়া ধৰণৰ —

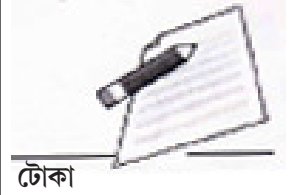
- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে এজনে আনজনক দিগদাৰী নিদিয়াকৈ দলত আৰামেৰে বহিব পাৰে।
- কোঠালীৰ খিৰিকীবোৰ প্ৰদৰ্শনী ব'ৰ্ড বা সামগ্ৰীৰ দ্বাৰা ঢাকি নাৰাখি যথাযথ পোহৰ আৰু বতাহৰ চলাচলৰ ব্যৱস্থা।
- শিক্ষকৰ বাবে তথা প্ৰয়োজনত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ (দলবোৰ পৰস্পৰৰ মাজত) আহ-যাহৰ বাবে স্থান উপলব্ধ থকাটো দৰকাৰ।
- শিকাৰৰে ব্লেক ব'ৰ্ড আৰু শিকন কোণ সহজে ঢুকি পোৱা হ'ব লাগে, যাতে সেইবোৰ ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰে।
- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে তেওঁলোকৰ ব্যৱহাৰৰ বাবে শিকন কোণ, অভিভাৱক কোণ, প্ৰশ্ন কোণ আদি সহজে ঢুকি পোৱা হ'ব লাগে।

মূল্যায়ন - 2 : ইয়াত আলোচনা কৰা যিকোনো দুটা সুবিধা বা শিক্ষকৰ অভিজ্ঞতাৰ পৰা অনুভৱ কৰা সুবিধা উল্লেখ কৰিব।

7.6 সহায়ক পঠন আৰু প্ৰসংগপুথি

Peterson Michael, Hittie Mishael and tamor Lynne(2002): Authentic Multi-Level

Teaching ,whole schooling Consortium : <http://www.coe.wayne.edu/>

টোকা

communityBuilding/
WSC.html
Wanninayake, G.B.(1991): Multi Grade Teaching, Department of
Distance Education,
National Institute of Education, Sri Lanka
The Multigrade Classroom: A Resource Handbook for Small
Schools(1999) Portland,
OR: Northwest Regional Educational Laboratory.
Pavan, B.N. "The Benefits of Nongraded Schools." Educational
Leadership, 50.2
(1992): 22-25.
Politano, Colleen, and Joy Paquin. Brain-Based Learning with Class.
Winnipeg, MB:
Portage and Main Press.
Pratt, D. "On the Merits of Multiage Classrooms." Research in Rural
Education, 3
(1986): 111-115.
Stiggins, R. Student-Involved Classroom Assessment. 3rd ed. Upper
Saddle
River(2001), NJ: Prentice-Hall, Inc..
Vygotsky, L.S. Mind in Society: The Development of Higher
Psychological
Processes(1978). Cambridge, MA: Harvard University Press.
[http://www.pearsonlongman.com/ae/download/adulted/
multilevel_monograph.pdf](http://www.pearsonlongman.com/ae/download/adulted/multilevel_monograph.pdf)
<http://www.edu.gov.mb.ca/k12/docs/support/multilevel/chap1.pdf>

7.7 গোট অন্তিম অনুশীলনী

1. আপুনি আপোনাৰ কৰ্ম স্থানত সন্মুখীন হোৱা বহু-স্তৰীয় শিক্ষণৰ দিশসমূহ আলোচনা কৰক।
2. আপোনাৰ বিদ্যালয়ত আপুনি তহাৰধান কৰা বহু-শ্ৰেণীক শিক্ষণৰ এটি পৰিকল্পনা লিখক।
